

IN HET OOG VAN DE ORKAAN

de Amsterdamse Sixhaven als testcase voor
een ruimtelijk samenwerkingsperspectief

IN HET OOG VAN DE ORKAAN

de Amsterdamse Sixhaven als testcase voor
een ruimtelijk samenwerkingsperspectief

Ik maak me zorgen

Zorgen over de manier waarop wordt omgaan met de stad. Zorgen over hoe de stad verandert. Zorgen of de stad een plek blijft voor iedereen. Zorgen over winstgericht ontwerpen. Zorgen over de conflicten die daardoor ontstaan.

Dit onderzoek in de Amsterdamse Sixhaven laat zien dat het anders kan. Het onderzoek neemt je mee in een conflict en toont dat dit ook het keerpunt kan zijn om samen stad te maken. Het laat zien dat het ontwerpmatig denken en handelen een cruciale rol kan hebben om de storm in de stad te lijf te gaan. Zodat de balans tussen lokale- en stadsbelangen kan terugkeren. Een perspectief voor de Sixhaven én voor Amsterdam.

STUDENT

Thijs de Boer
Student master Stedenbouw
Rotterdamse Academie van Bouwkunst

COMMISSIE

Mentor
Ryanne Janssen
Senior stedenbouw
Gemeente Rotterdam

Mentor
Florian de Visser
Ontwerper in de publieke ruimte
Site Stories

Voorzitter
Thijs van Spaandonk
Hoofd stedenbouw
Rotterdamse Academie van Bouwkunst

Vaste externe criticus
Tim Devos
Oprichter | architect | sociaal geograaf
Endeavour

Toegevoegde externe criticus
Hedwig van der Linden
Oprichter | architect
Dérive

KAN EEN CONFLICT HET KEERPUNT ZIJN ...

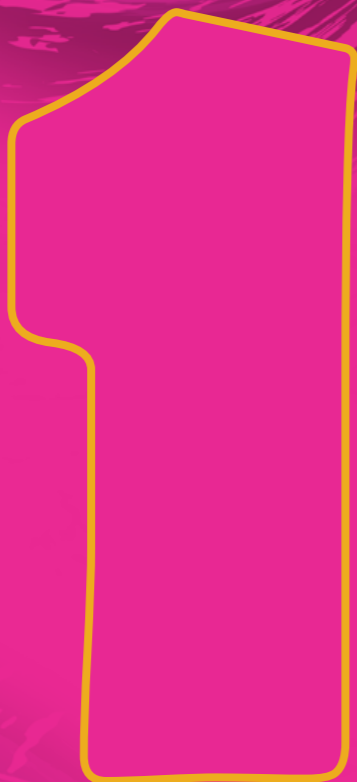

**... OM DE STAD OP EEN
RECHTVAARDIGE MANIER
TE VERANDEREN?**

INHOUD

1.	Stad in zwaar weer	10
2.	Conflict Sixhaven	20
	- De kaap van de Sixhaven	40
3.	Ruimtelijk perspectief voor samenwerking	46
4.	Handleiding voor rechtvaardige ontwikkeling	58
5.	In het oog van de orkaan (conclusie, reflectie en samenvatting)	86

STAD IN ZWAAR WEER

STADSVERNIEUWING TEN KOSTE VAN WAT?

Amsterdam verkeert in zwaar weer. De komende jaren komen veel gebieden in de stad in aanmerking voor gebiedsontwikkeling. De projecten die nu gemaakt worden laten een glimp van de toekomst van Amsterdam zien. Een toekomst waarin grond- en vastgoedspeculatie uitmond in high-end gesloten gemeenschappen en openbare ruimtes die allemaal op elkaar lijken.

OVERHOEKS, 2021

AMSTEL III, 2023

CRUQUIUS, 2023

SLUISBUURT, 2023

VERDRINGING IN STAD

Havens, maakindustrie, sociale woningbouw, en groen moeten wijken ten behoeve van exclusieve stadsprojecten. Er wordt meer en meer gebouwd en aangelegd met minder kwaliteit en diversiteit om enkel te voorzien aan de vraag van de 'happy few'. Langzamerhand begint deze exclusieve stadsvernieuwing zelf het probleem van de stad te worden.

De gevolgen voor de stad worden onder andere zichtbaar aan de hand van twee trends:

De sociaal-economische kloof groeit

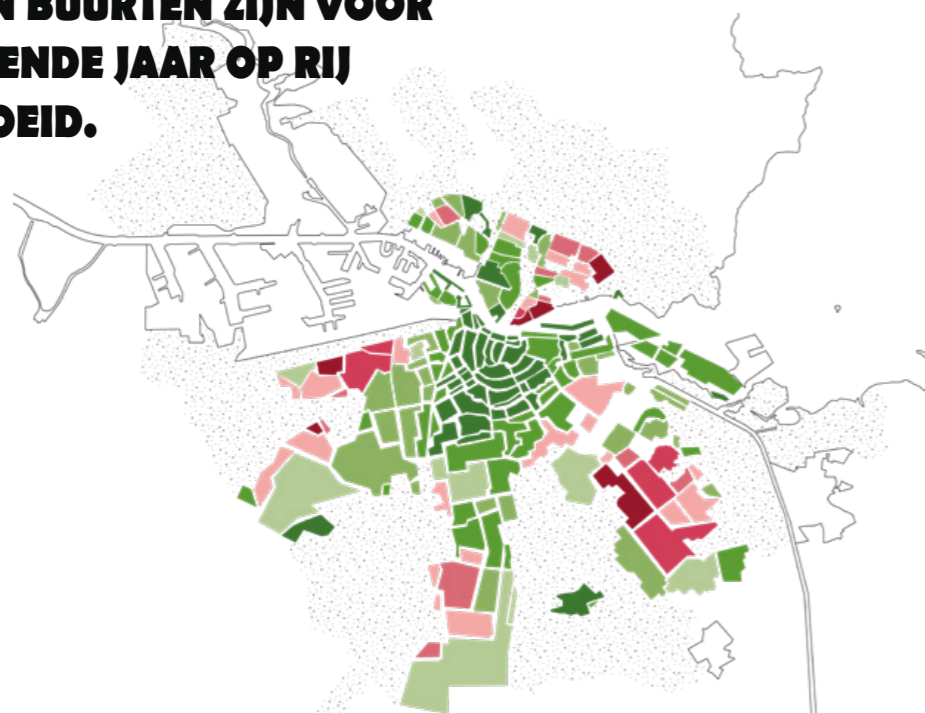
De leefbaarometer laat een trend zien waarin de sociaal en economisch verschillen tussen buurten de afgelopen tien jaar elk twee jaar toeneemt. De leefbaarometer is een kaart waarin de leefbaarheids situatie van wijken wordt gescoord op basis van uiteenlopende sociale en economische aspecten zoals inkomen, voorzieningen, eenzaamheid, stress, sociale samenhang en veiligheid. Grote groepen Amsterdammers profiteren niet van de investeringen die in hun stad worden gedaan. Sterker nog zij gaan erop achteruit omdat belangrijke voorzieningen verdwijnen of moeten verhuizen omdat een woning onbetaalbaar is geworden. De kloof tussen mensen en buurten is daarmee steeds groter geworden.

Waardevolle stadsnatuur onder druk

De afgelopen twee decennia verdween 440 ha waardevol stadsgroen binnen de Amsterdamse ring ten behoeve van gebiedsontwikkeling. Dit waren plekken voor groene initiatieven, vrijplaatsen, biodiversiteit en natuur en ademruimte voor de Amsterdammers. Juist deze plekken zijn erg waardevol om diverse groepen mensen samen te brengen.

EEN GROOT DEEL VAN DE AMSTERDAMMERS PROFITEERT NIET MEE. DE SOCIALE-ECONOMISCHE VERSCHILLEN TUSSEN BUURTEN ZIJN VOOR HET TIENDE JAAR OP RIJ GEGROEID.

Leefbaarometer, 2012-2022

DE STAD HAPT NAAR ADEM. IN TWEE DECENNIA VERDWEEN BINNEN DE STADSRING 440 HA WAARDEVOL GROEN, BOTTUM-UP INITIATIEVEN, VRIJPLAATSEN EN BIODIVERSE STADSNATUUR.

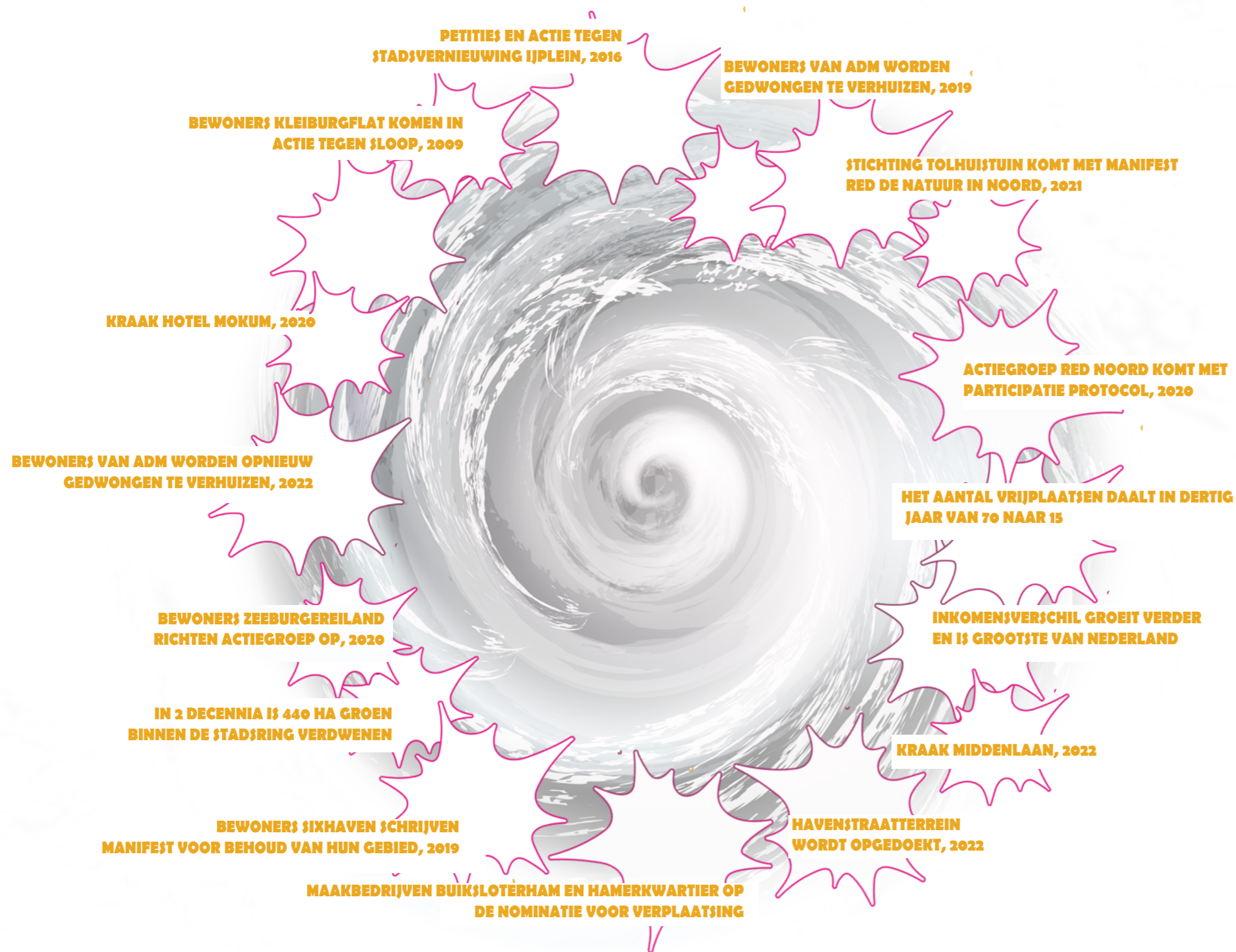
WUR, 2021

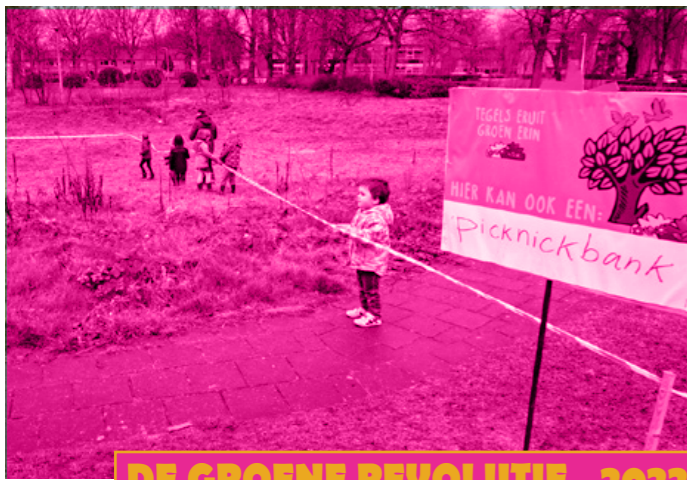
STAD IN CONFLICT

Achter de huidige stadsvernieuwing schuilt een wereld van grote en kleine drama's. Het debat over wat de stad zou willen zijn is de afgelopen jaren verhard en lokale- en stadsbelangen leven op gespannen voet.

Het onvermogen om tot gezamenlijke oplossingen te komen uit zich in een orkaan van pijnlijke conflictsituaties, verdringing van belangrijke functies en gebruikers in de stad en het gebrek aan alternatieven dat hier mee om kan gaan.

DE GROENE REVOLUTIE, 2022

BESCHERM DE BERM, 2022

HAVENSTRAATTERREIN, 2022

GROEN PROTEST, 2022

ADM, 2022

KINKERSTRAAT, 2022

SIXHAVEN, 2019

RED NOORD, 2020

KINKERBUURT, 2019

NIEUWEZIJDS VORBURGWAL, 2022

HOTEL MOKUM, 2020

GROEN PROTEST, 2022

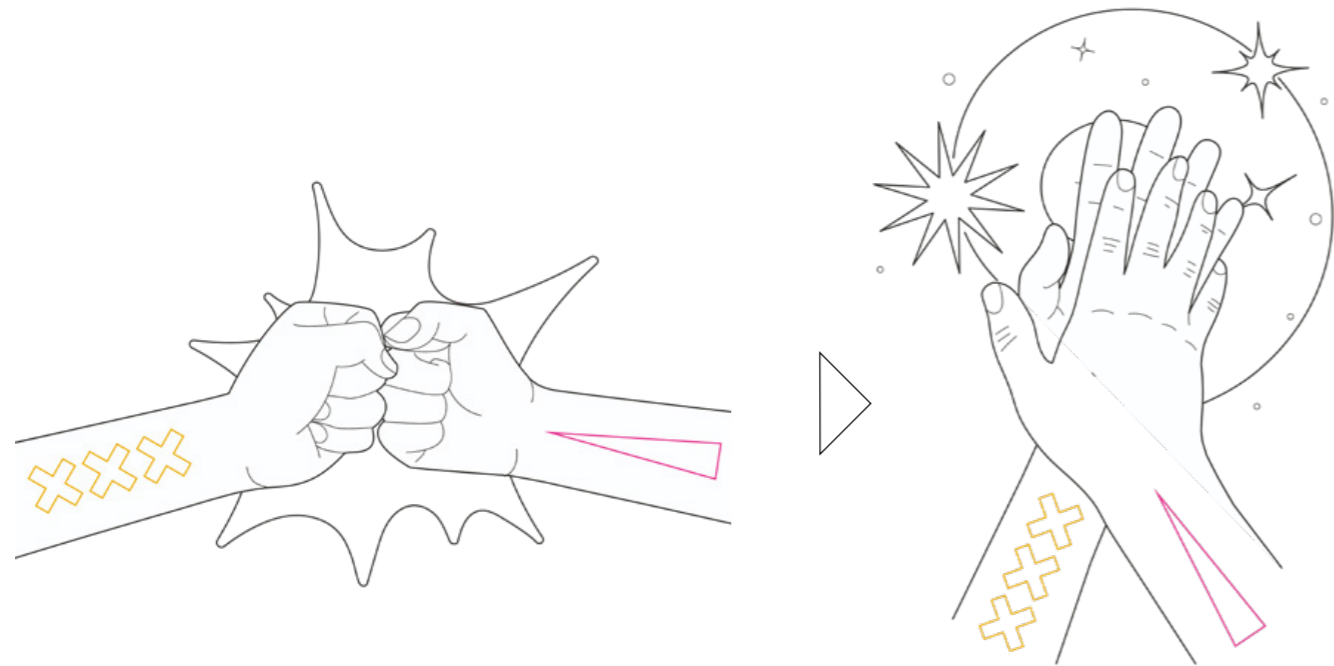
NOORDERPARK, 2022

IJPLEIN, 2016

WAT ALS WE ANDERS NAAR CONFLICTSITUATIES GAAN KIJKEN EN ZE NIET ALS HET PROBLEEM ZIEN, MAAR ALS KANS OM DE STAD OP EEN RECHTVAARDIGE MANIER TE VERANDEREN?

Ontwerp opgave

De stad heeft te maken met een probleem dat steeds groter wordt. Het is pijnlijk om te zien dat door stedelijke vernieuwing lokale belangen en stadsbelangen op zoveel plekken op gespannen voet leven. Het ontbreekt aan voorbeelden en verhalen die hier op in spelen. Ontwerpend onderzoek zou een geschikte methode kunnen zijn om dit probleem te kunnen agenderen en te verkennen of hieruit handelingsperspectieven kunnen ontstaan.

Is het mogelijk om een conflict om te buigen tot een gezamenlijk en rechtvaardig perspectief? Wat levert dit op voor overheid, lokale gebruikers en de plek van conflict? En hoe kan de ontwerper hieraan bijdragen?

Noodzaak van een testcase

Door een testcase op te richten kunnen extremen worden doorgetrokken om te kwestie te agenderen, nieuwe wegen te verkennen, de werkelijke pijnpunten bloot te leggen en ontstaat een inspirerend voorbeeld dat ook bruikbaar voor andere plekken in de stad kan zijn. Daarnaast kan een frisse kijk op de situatie rondom een bestaande plek en conflict mogelijk tot nieuwe inzichten bij de overheid en lokale gebruikers leiden.

In dit onderzoek dient een exemplarische plek als voorbeeld voor een speculatieve testcase: de Amsterdamse Sixhaven. Een plek waar het afgelopen jaren flink om te doen is vanwege de hoge druk tot stedelijke vernieuwing, wat tot een slepend conflict tussen overheid en lokale gebruikers heeft geleid.

Aanpak

De testcase is in een aantal stappen opgezet. Het begint met de constatering van verdringing en conflictsituaties in de stad en het gebrek aan handelingsperspectieven hoe hier mee om te gaan. Het eerste deel van dit document ging hier al op in.

Het volgende hoofdstuk toont de resultaten van een onderzoek in de Sixhaven en het conflict wat zich daar afspeelt tussen lokale gebruikers en de stad. Hieruit is een aanname getrokken hoe het conflict zich mogelijk zal ontwikkelen: de kaap van de Sixhaven.

Vervolgens wordt een ruimtelijk samenwerkingsperspectief geschetst hoe het opgelopen conflict in de Sixhaven als keerpunt kan dienen voor verandering. Dit samenwerkingsperspectief bestaat uit een inclusief procesvoorstel en ruimtelijke spelregels om de samenwerking op te starten.

Om te laten zien hoe samengewerkt kan worden is een inspirerende handleiding gemaakt. Aan de hand van kwaliteiten van de plek en doelen van de stad en lokale gebruikers kunnen drie bestaande gemeenschappen zich hiermee stap voor stap door ontwikkelen.

Tot slot wordt nog een keer uitgezoomd en hypothetische conclusies uit de testcase getrokken en de rol van de stedenbouwkundige verduidelijkt.

2

**CONFLICT
SIXHAVEN**

SIXHAVEN

**DE SIXHAVEN IS ÉÉN VAN DE STRATEGISCHE
LOCATIES VAN GEMEENTE AMSTERDAM.
OVER DE 'DEFINITIEVE INVULLING' VAN DE
SIXHAVEN IS NOG GEEN BESLUIT GENOMEN.**

HET IJ

OVERHOEKS

TOLHUISTUIN

SIXHAVEN

VOGELBUURT EN IJPLEIN

NOORD HOLLANDSCH KANAAL

AMSTERDAM CENTRAAL

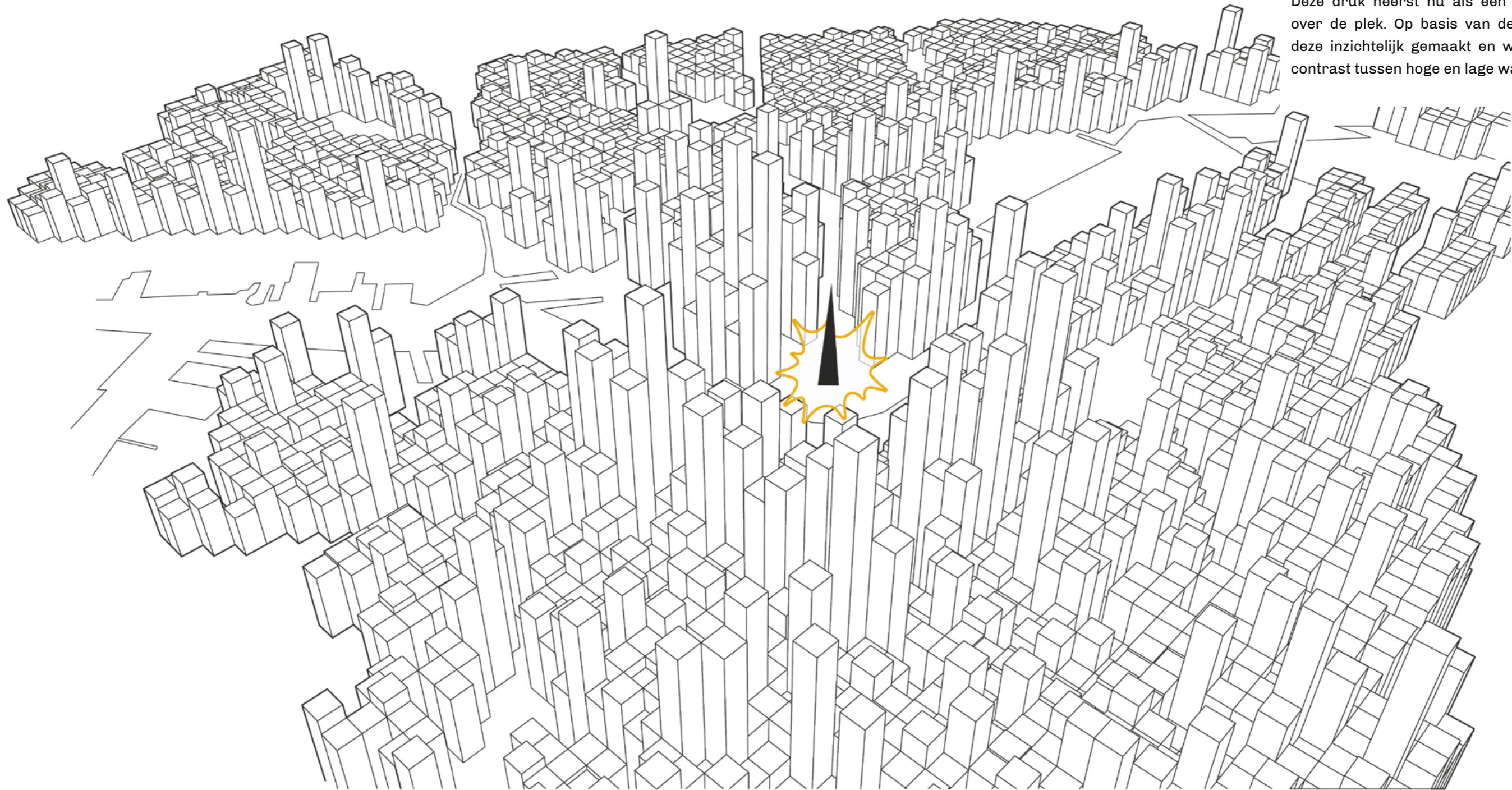
DEZE PLEK LIGT IN HET MIDDEN VAN AMSTERDAM AAN HET IJ. DE OMGEVING RONDOM DE SIXHAVEN IS DOOR DE VELE GEBIEDSONTWIKKELINGEN IN BEWEGING.

PLEK ONDER HOOGSPANNING

Lange tijd lag deze plek door infrastructuur geïsoleerd tussen tuinvijken en industrie, maar door de centrale ligging is de Sixhaven sinds het eind van de economische crisis van 2008 één van de meest begeerde plekken van de stad geworden.

Deze druk heerst nu als een onzichtbare laag over de plek. Op basis van de WOZ waarde is deze inzichtelijk gemaakt en wordt het enorme contrast tussen hoge en lage waarden zichtbaar.

**HOE KAN DEZE PLEK WEERBAAR
WORDEN BINNEN HET
SPANNINGSVELD VAN DE HUIDIGE
STADSVERNIEUWING?**

EEN PLEK MET EEN DUBBELE AGENDA

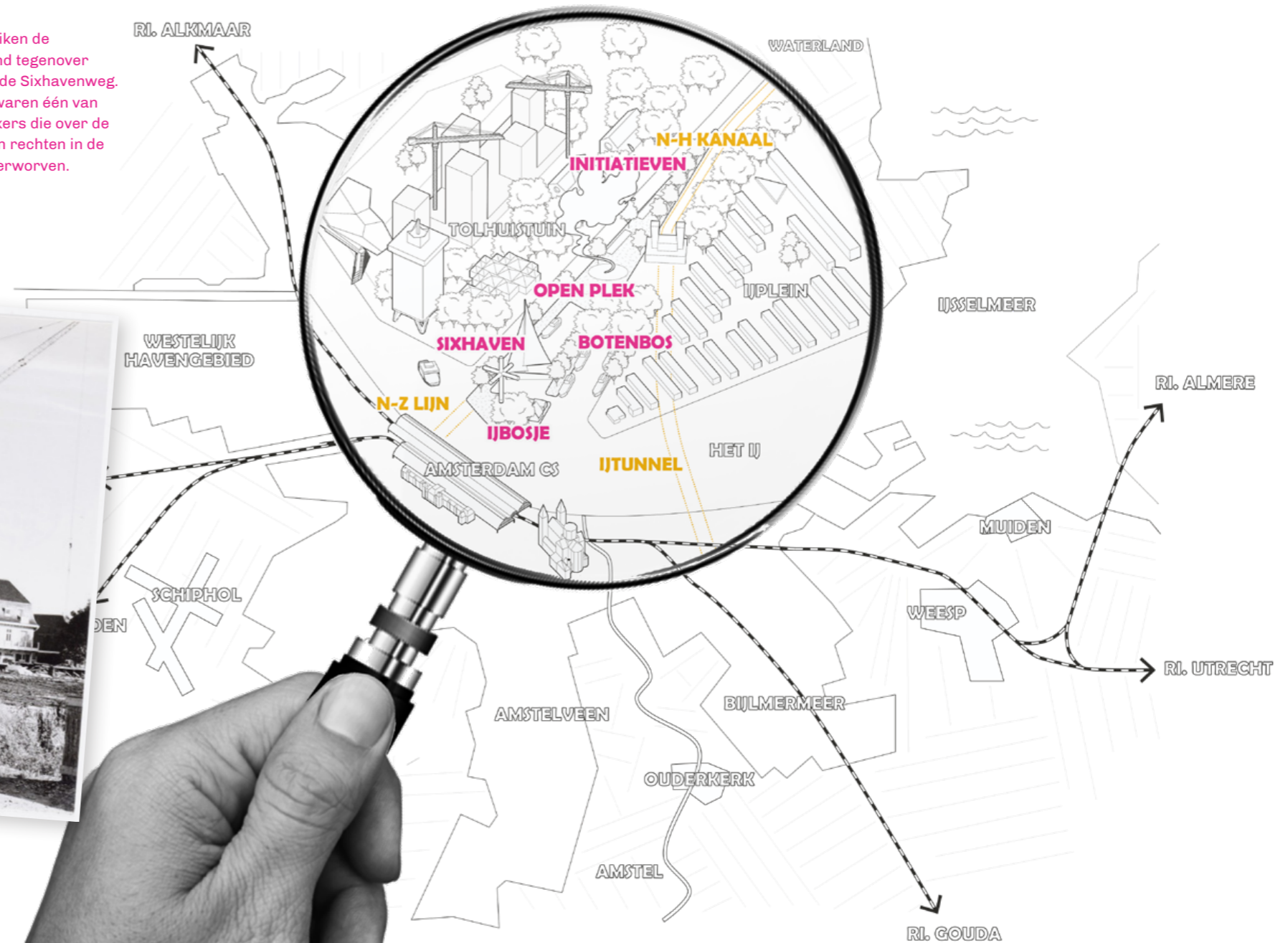
De Sixhaven kenmerkt zich door **vrije waarden van gebruikers** en **stadsplanning vanuit de overheid**. Gebruikers met eigen idealen en unieke biotopen vestigden zich in de Sixhaven in tijden dat stadsplanning de plek links liet liggen. Zij konden zich zonder al te veel bemoeienis ontwikkelen terwijl de overheid het gebied gebruikte om stedelijke verbindingen door middel van infrastructuur-projecten te bevorderen.

Hierdoor is de Sixhaven een plek vol contrasten geworden. Hier vind je **monumentale sluisen** naast een **moestuin waar mensen uit te buurt werken**. En een **bos met woonboten** naast een **grote luchtschacht van een autotunnel**. De spanning tussen deze lokale waarden en de waarden die uit stadsplanning zijn ontstaan hebben deze plek haar unieke karakter gegeven.

Bert en Joke gebruiken de braakliggende grond tegenover hun woonboot aan de Sixhavenweg. De bootbewoners waren één van de groepen gebruikers die over de afgelopen jaren hun rechten in de Sixhaven hebben verworven.

Om Amsterdam-Noord beter te ontsluiten besluit de gemeente Amsterdam tot de aanleg van de IJtunnel door het Sixhavengebied. De aanleg van de IJtunnel was één van de vele infrastructurele projecten in het Sixhaven-gebied.

'DE LAATSTE JAREN NEEMT HET AANTAL CONFLICTSITUATIES TUSSEN GEMEENTE EN LOKALE GEBRUIKERS TOE.'

Omwonende Sixhaven-gebied

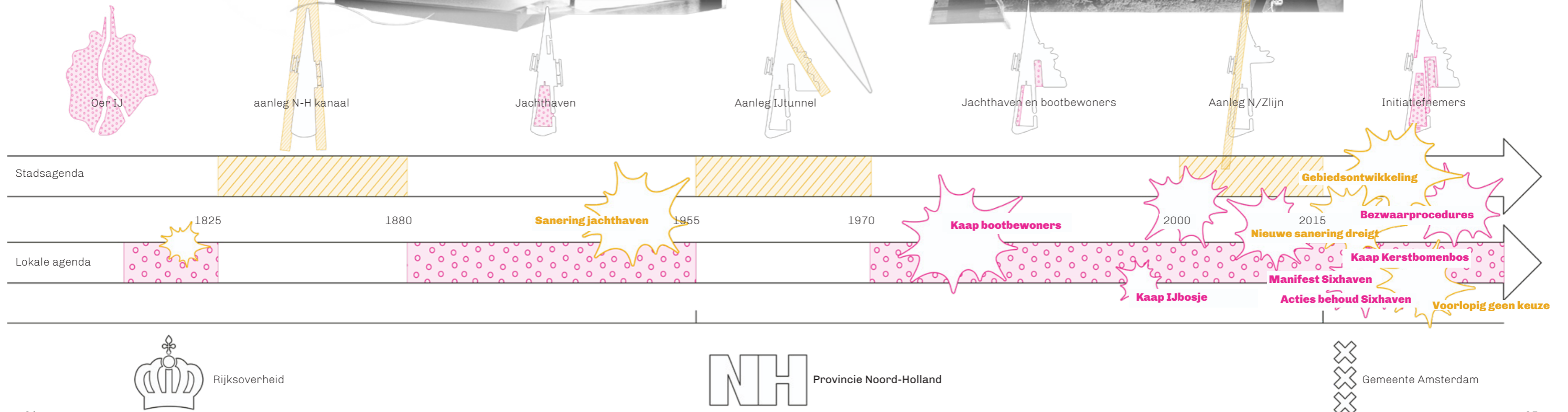
De ontwikkeling van de vrije waarden van gebruikers (rechts) en die van de overheid (links) vormt tevens de grootste uitdaging van de Sixhaven. In eerste instantie wisselden de periodes tussen interventies zich af, maar na de economische crisis van 2008 neemt het belang op de grond en daarmee het aantal conflictsituaties toe. Conflictsituaties vanuit de overheid (gebrekkige communicatie, dreiging

met sanering, mislukte stadsprojecten en topdown bouwplannen) en gebruikers (illegale privatisering van gronden, bezwaarprocedures, een manifest en acties in de openbare ruimte) hebben er voor gezorgd dat de productiviteit in het gebied stagneerde. Het wordt steeds lastiger om nieuwe initiatieven of projecten van de grond te krijgen zonder dat er nieuwe conflictsituaties ontstaan.

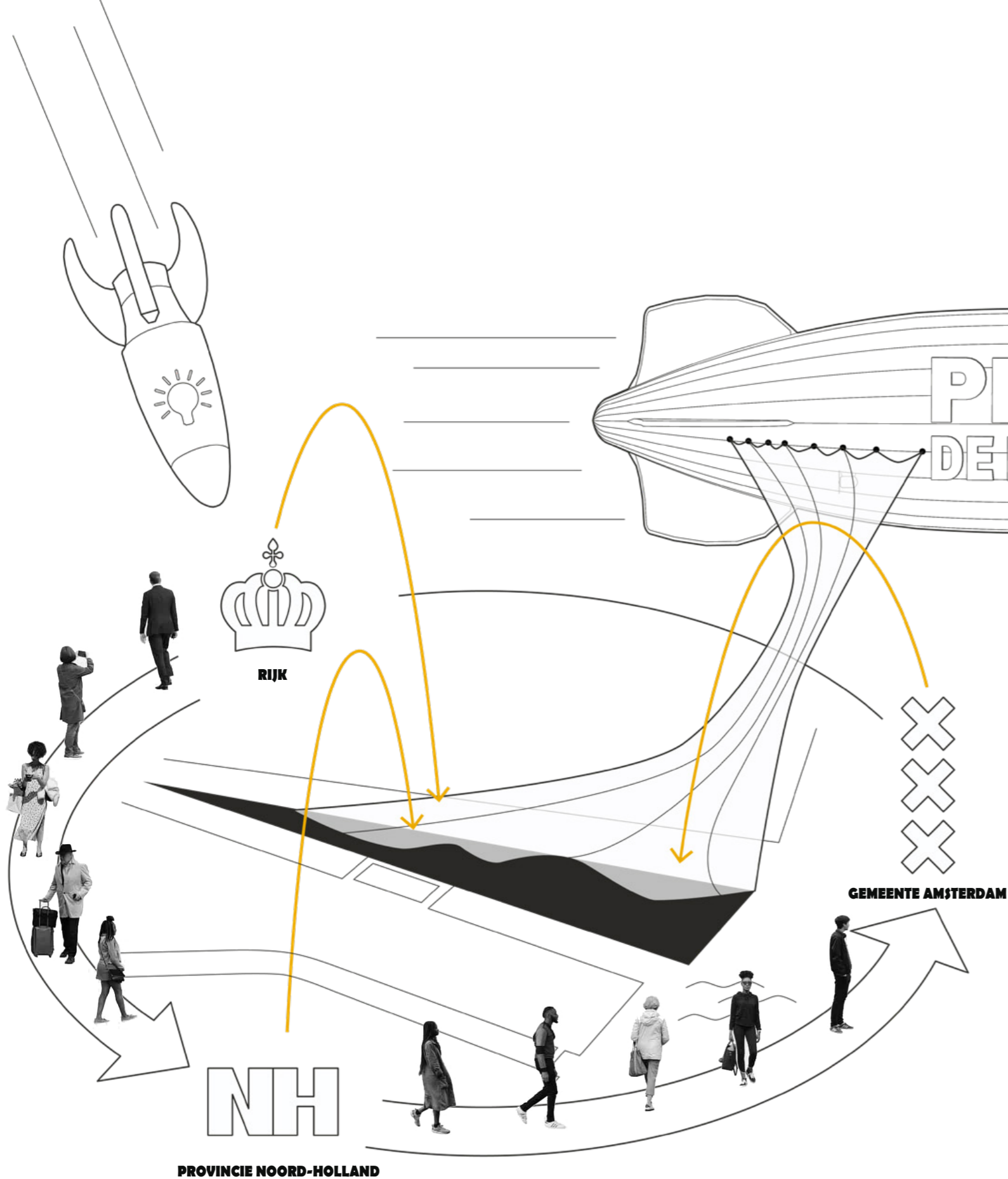
STADSPANNING VAN DE OVERHEID

VRIJE WAARDEN VAN GEBRUIKERS

GEMEENSCHAP BUITENSPEL

Tal van plannen zijn gemaakt. Menig ontwikkelaar, architect, ambtenaar en politicus heeft zich de afgelopen jaren op deze plek stuk gebeten. In de plannen die tot dusver zijn gemaakt bleek onvoldoende aandacht voor de noden en wensen van huidige gebruikers die keer op keer buitenspel zijn gezet.

De plannen tonen dezelfde overeenkomsten: bedacht vanuit het eenzijdige perspectief van de maker. Opgezet vanuit een drastische nieuwe ingreep in plaats van vanuit lopende processen op de plek.

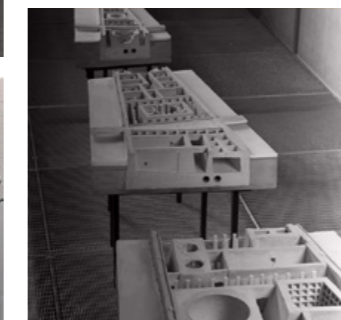
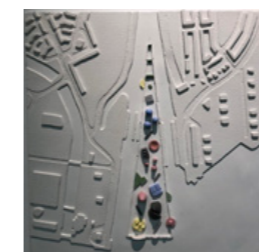
Negen potentiële locaties voor nationaal slavernijmuseum in Amsterdam

27 januari 2022 10:08
Laatste update: 27 januari 2022 10:08

Samen met AT5

De gemeente heeft negen mogelijke locaties op het oog voor een nieuw museum over het nationaal slavernijverleden in de stad. Het komende jaar zullen drie kwartiermakers een definitief plan gaan uitwerken. "Een grote stap", stelt de gemeente.

De Kop Java-eiland en de Sixhaven zijn twee van de mogelijke locaties. Het college heeft de ambitie om een museum met een 'nationale uitstraling' te realiseren in een nieuw gebouw. Het pand zal rond de 6500 vierkante meter publieksruimte krijgen en zal worden omringd door een park.

Een overzicht van enkele plannen van ontwerpers, speculanten en gemeente Amsterdam voor de Sixhaven. Wat is het perspectief van lokale belanghebbenden in deze plannen?

JACHTHAVEN IN HET ZUIDEN AAN HET IJ

ONTMOETINGSPLEK TUSSEN BUURTEN

GROENE INITIATIEFNUMERS IN DE SCHEG

Ten koste van stadsvernieuwing en top-down planning dreigen de lokale waarden van de plek te moeten verdwijnen. Hiermee dreigt het hart en de ziel uit de plek getrokken te worden, want achter deze lokale waarden schuilen in het oogspringende gemeenschappen met eigen activiteiten en initiatiefnemers.

Ironisch genoeg houden deze gemeenschappen zich bezig met ambities die de stad ook belangrijk vindt en heeft opgenomen in haar omgevingsvisie. Ambities zoals biodiversiteit vergroten en samen stad maken, maar toch staat het bestaan van deze gemeenschappen op de tocht.

DE SIXHAVEN STAAT STIL IN EEN ONOPGELOST CONFLICT

De strijdlust onder de Sixhaveners is groot, de stad is nogsteeds overtuigd van haar werkwijze en het wantrouwen tussen beide is groot.

Na jaren van onenigheid tussen overheid en Sixhaven over de toekomst van dit gebied is een patstelling in dit gevoelige dossier ontstaan. Het uitblijven van keuzes en toenadering zorgt er niet alleen voor dat de kwaliteit van de plek in een neerwaartse spiraal is beland. Het zorgt voor onbegrip, argwaan, verbittering en onduidelijk onder gebruikers en omwonenden. Zij voelen zich onderdeel van een spel dat zich boven hun

hoofden afspeelt. Tegelijkertijd zit de gemeente Amsterdam in de maag met een gebied dat steeds verder afglijdt en waar een deel van het gebied langzamerhand is overgenomen door kleine kapen (privatiseringen).

Na een opeenstapeling van escalaties tussen de stad en lokale belanghebbenden staat de Sixhaven stil in een onopgelost conflict. Gezien de ontwikkelingen van de afgelopen jaren in de Sixhaven is het de verwachting dat deze ontwikkeling zich zal verergeren.

'WIJ ZIJN PRIESTER EN KOOPMAN. EEN WERKWIJZE DIE WE GEBRUIKEN OM ONZE TE REALISEREN.'

Hoofd stedenbouw gebiedsontwikkeling Sixhaven

'WIJ HEBBEN DE AFGELOPEN JAREN AL MEERDERE ACTIES SAMEN ONDERNOMEN, NIKS LIJKT TE HELPEN. DEZE PLEK WORDT BEHANDELD ALS BOUWPUT'

Bewoners Sixhavenweg

'DE GEMEENTE INVESTEERT NIKS IN DEZE PLEK. IK HEB ER DAAROM MAAR MIJN TUIN VAN GEMAAKT.'

Bewoner Meeuwenlaan

'ER SPELEN HIER DINGEN BOVEN ONS HOOFD AF. HET IS WACHTEN TOT WIJ WEG MOETEN.'

Ondernemer Sixhaven

'WE SCHUIVEN DE KEUZE BOUWEN OF NIET VOOR ONS UIT, MAAR HIER KOMEN WE OP TERUG.'

Wethouder ruimtelijke ontwikkeling Amsterdam

'ZE LATEN HET GEBIED VERROMMELEN ZODAT HET STRAKS MAKKELIJKER IS OM HET SCHOON TE VEGEN.'

Omwonende Sixhaven

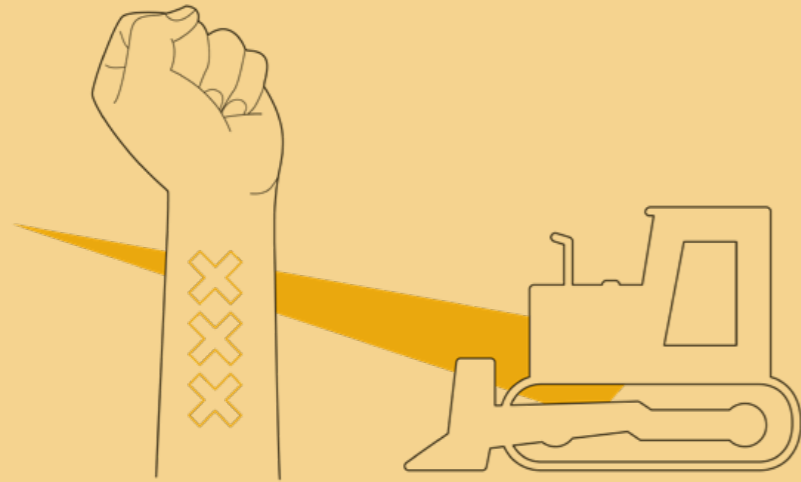

DE KAAP VAN DE SIXHAVEN

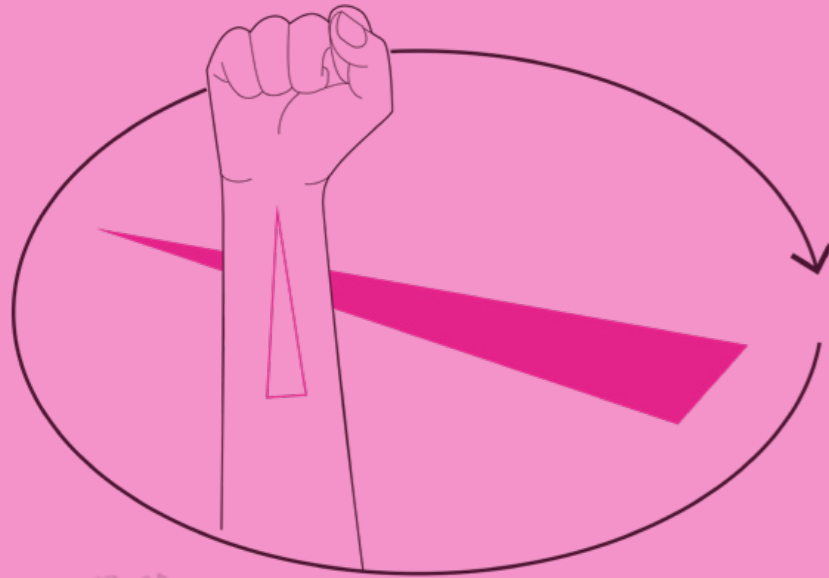
'WIJ HERVATTEN DE GEBIEDSONTWIKKELING IN DE SIXHAVEN.'

Burgemeester Amsterdam

HET IS AANNEMELIJK DAT DE GEMEENTE AMSTERDAM OVERTUIGD VAN HAAR EIGEN WERKWIJZE DE PLANONTWIKKELING IN DE SIXHAVEN ZAL HERVATTEN.

'WIJ KAPEN DE SIXHAVEN.'

Gebruikers van de Sixhaven

ALS REACTIE OP DE AANKONDIGING VAN DE GEMEENTE AMSTERDAM SCHIETEN DE SIXHAVENERS IN ACTIE. ZIJ SLAAN DE HANDEN INEEN EN GAAN OVER TOT DE KAAP VAN DE PLEK. DOOR HET GEBIED AF TE ZETTEN STELLEN ZIJ HUN TOEKOMST EN DIE VAN DE PLEK VEILIG.

3

RUIMTELIJK PERSPECIEF VOOR SAMENWERKING

HET MOMENT VOOR VERANDERING

KAN NA JARENLANGE STILSTAND DE KAAP VAN DE SIXHAVEN HET KEERPUNT WORDEN ZODAT EEN INCLUSIEF RECHTVAARDIG GEBIEDSPROCES TOT STAND KAN KOMEN?

Kaap als keerpunt

Dit is hét moment om met de Sixhaven een rechtvaardige weg in te slaan. Kan na jarenlange stilstand de kaap van de Sixhaven het keerpunt worden zodat beide partijen gezamenlijk vooruit kunnen? En wie zorgt daarvoor?

Dit perspectief laat zien dat een conflict in de Sixhaven aangegrepen kan worden om jaren van stilstand om te buigen naar rechtvaardige vooruitgang voor zowel gemeente Amsterdam als de (toekomstige)gebruikers van de Sixhaven.

Inclusief gebiedsproces

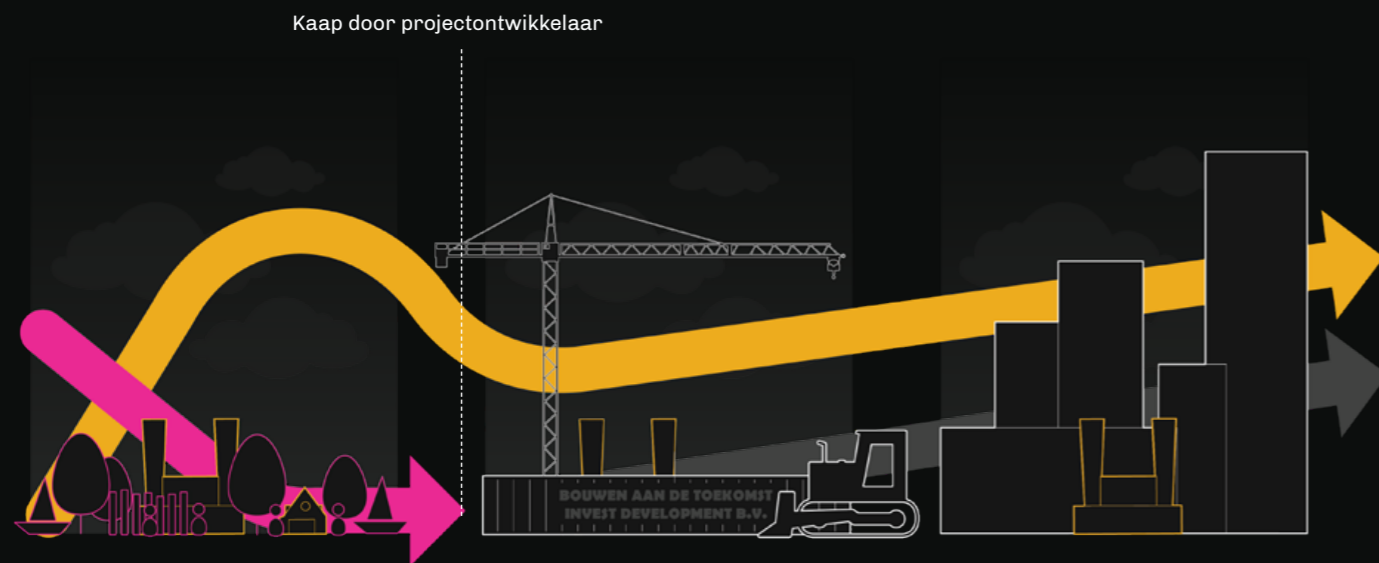
Het ontwerpvoorstel dient als voorbeeld hoe een inclusief samenwerkingsmodel kan worden ingezet. Het laat zien dat zowel de stad als bestaande en nieuwe gebruikers van de Sixhaven kunnen mee profiteren en hun ambities kunnen realiseren. In de praktijk zal dit een moeilijk proces zijn en niet altijd vanzelf gaan. In het plan wordt vooral gefocust op de kansen die ontstaan. Het plan geeft een visie waarin de Sixhaven stap voor stap aangehaakt wordt op de stad en tegelijkertijd ruimte ontstaat voor gebruikers om mee te bouwen aan bestaande en nieuwe

initiatieven op de plek.

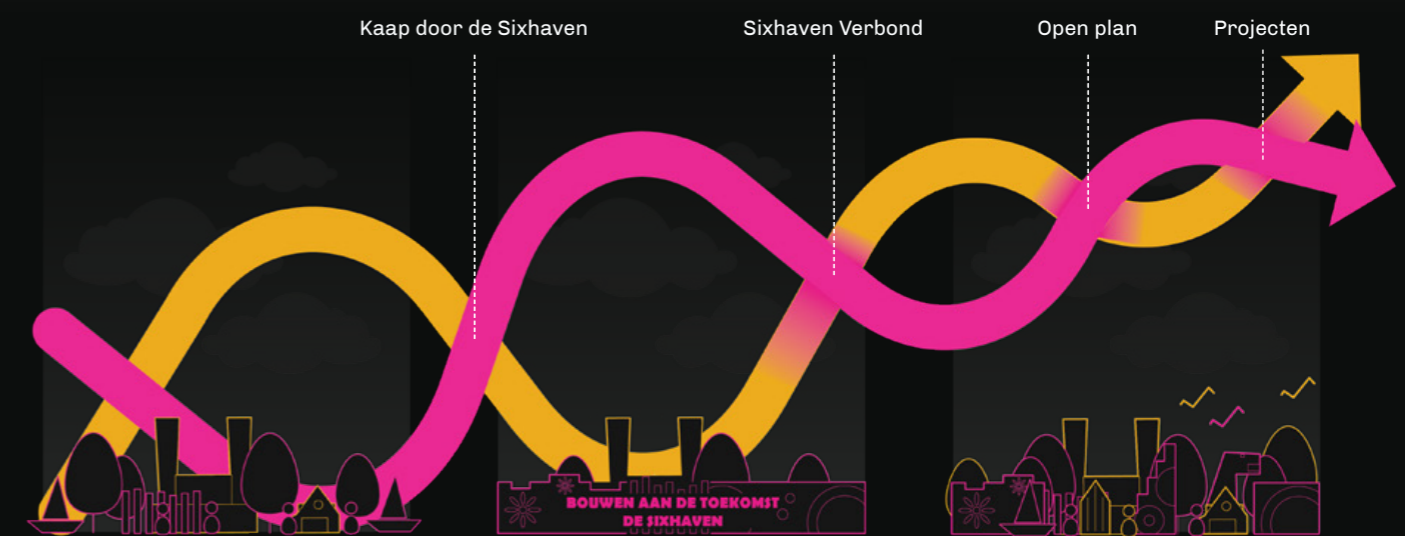
Het ontwerpvoorstel is gericht op het beschermen en ontwikkelen van de bestaande waarden van de plek en bestaat uit twee delen:

1. Een procesvoorstel voor een inclusief samenwerkingsverband tussen gemeente en Sixhaven: het Sixhaven Verbond. Dit samenwerkingsverband wordt ondersteund door een onafhankelijk regieteam onder leiding van gebiedsregisseur.
2. Een ontwerpvoorstel in de vorm van ruimtelijke spelregels die de basis voor de doorontwikkeling van de Sixhaven zijn. Deze spelregels hangen onder het Verbond en verbinden de partijen ook ruimtelijk aan elkaar.

Om te laten zien hoe vervolgens samengewerkt kan worden is in het volgende hoofdstuk een inspirerende handleiding te vinden hoe aan de hand van de drie bestaande gemeenschappen verder kan worden gewerkt aan een Sixhaven waar zowel lokale als stadsambities een plek kunnen krijgen.

VAN EXCLUSIEVE PROJECTONTWIKKELING...

...NAAR INCLUSIEF GEBIEDSPROCES OP BASIS VAN LOKALE WAARDEN

HET SIXHAVEN VERBOND

De kaap doet beseffen dat een andere aanpak nodig is. Eén die er op gericht is gezamenlijk op rechtvaardige manier vooruitgang te boeken: Deze aanpak ziet er als volgt uit:

1. Aanstelling gebiedsregisseur

Omdat de Sixhaven afgesloten is zal de gemeente Amsterdam de eerste stap moeten zetten. De gemeente stelt daarom een onafhankelijke gebiedsregisseur aan. De regisseur krijgt de taakstelling om met Sixhaveneren, omwonenden, politiek en ambtenaren om tafel te gaan en de belangen achter de twee agenda's te inventariseren. Wat was het motief achter te kaap? Zijn er lessen uit voorgaande planvorming te trekken? Welke middelen heeft de overheid om de Sixhaven en omgeving tegemoet te komen? Alles om samen vooruitgang te boeken en de plek weer toegankelijk te maken voor iedereen die deze wil gebruiken.

2. Het Sixhaven Verbond

De gebiedsregisseur legt de belangen voor een rechtvaardige Sixhaven vast in 'Het Sixhaven Verbond'. Het Verbond is een privaat-private samenwerking op gebiedsniveau. De gemeente en Sixhaveneren worden namelijk samen eigenaar en beheerder van deze publieke grond en bepalen samen over de toekomst van de plek. Het Verbond voorziet in korte en lange termijn doelen zoals ontwikkeling van initiatieven, aanleg van openbare ruimte en onderhoud. Om dit mogelijk te maken brengt de gemeente kennis en financiële middelen in en worden huurcontracten binnen de Sixhaven verevend zodat de doorontwikkeling van de Sixhaven een continue proces kan worden.

De regisseur formeert een regieteam met experts

om zich heen. Het regieteam krijgt het mandaat om geformuleerde ambities en doelen in nauwe samenspraak met het Verbond te vertalen en tot realisatie te brengen. Het regieteam wordt gecontroleerd door een Gebiedsraad die uit vertegenwoordigers van de stad, uit de buurt en uit de Sixhaven bestaat. De Gebiedsraad stelt tevens de plannen vast. Gezien de sociaal-ruimtelijk achtergrond van de opgave zal stedenbouwkundige inbreng in het regieteam van cruciaal belang zijn.

Nieuwe ontwikkelingen zijn verplicht onderdeel van het Verbond. Het Verbond is een duurzame collectieve structuur met als doel waardecreatie op lange termijn. Hierdoor kan de Sixhaven zich blijven doorontwikkelen.

3. Ruimtelijke spelregels

Alle ruimtelijke ambities worden vastgelegd in een compacte set ruimtelijke spelregels. Het Verbond gebruikt deze in eerste instantie om samen de drie bestaande gemeenschappen door te ontwikkelen, stadsambities te realiseren en de Sixhaven te heropenen. Na verloop van tijd kunnen nieuwkomers participeren en worden de regels als toetsingskader voor nieuwe en lopende trajecten ingezet. Het Verbond komt eens in de zoveel tijd samen om te stemmen over nieuwe initiatieven. De spelregels zijn op de volgende pagina's te vinden.

Het regieteam heeft een aantal taken met betrekking tot deze spelregels. Zoals het jaarlijks updaten en aanscherpen van de regels op basis van nieuwe inzichten, het modereren van het gebiedsproces en het toetsen van de regels als supervisor op de langere termijn.

- Biodiversiteit vergroten
- Sociaal- economische barrières opheffen
- Een openbare plek voor iedereen

GEMEENTE AMSTERDAM

SIXHAVEN

- Vitale groene functies
- Zeggenschap binnen alle ontwikkelingen
- Initiatieven kunnen ontplooiën

Bestaat uit vertegenwoordigers van stad, buurt en Sixhaven en wordt voor vijf jaar aangesteld

GEBIEDSRAAD

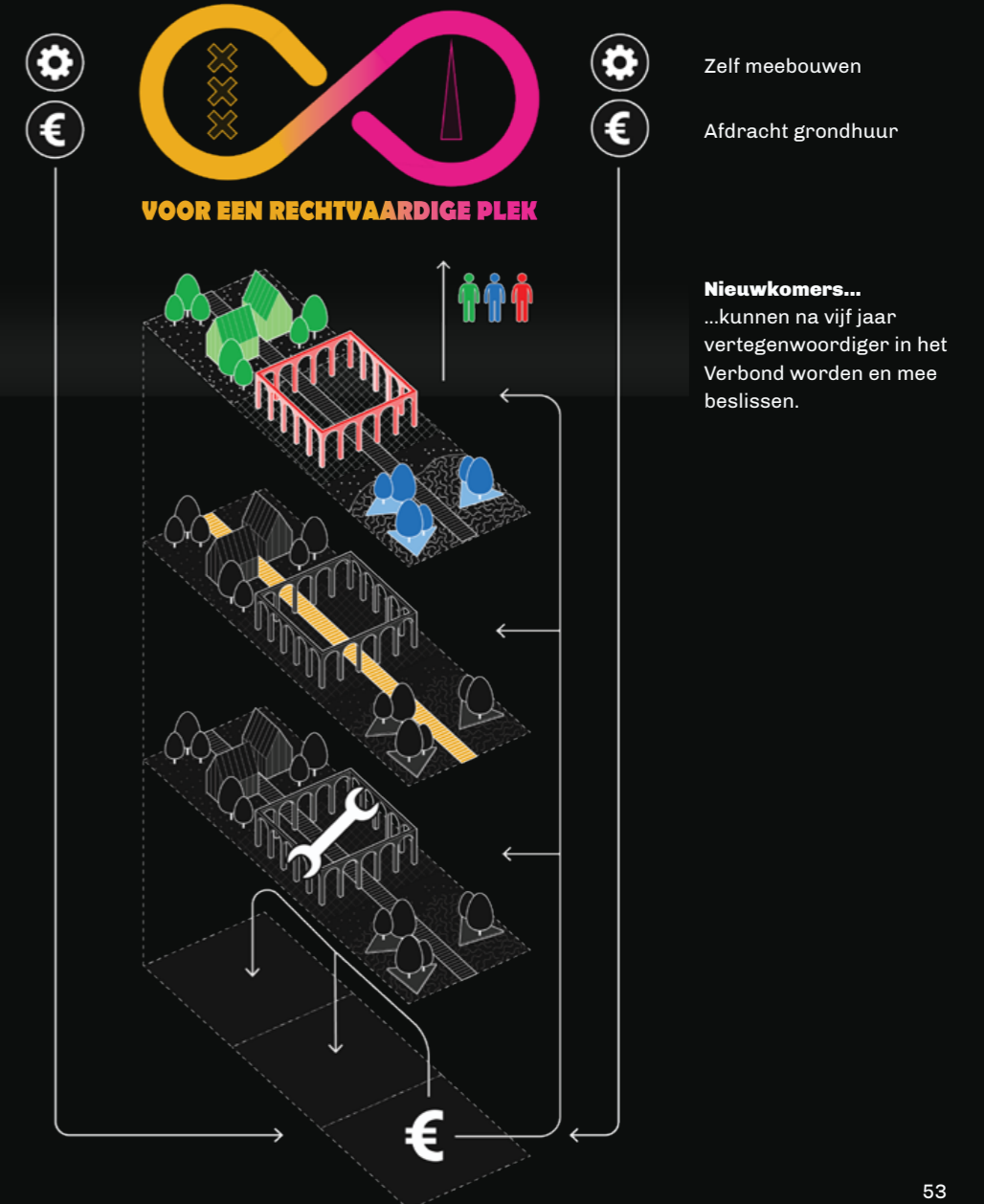

REGIETEAM

Leden regieteam worden voor vijf jaar aangesteld en opereren onafhankelijk

HET SIXHAVEN VERBOND

Ambtelijke ondersteuning

Reservering openbare ruimte

Initiatieven...

...sluiten aan op de gemeenschappen en ruimtelijke karakteristieken: de Scheg (groen), de buurten (rood) en het IJ (blauw).

Openbare ruimte...

...wordt aangelegd als verbinding tussen initiatieven en de omgeving,

Onderhoud...

...wordt collectief georganiseerd en bekostigd.

Gebiedsverevening...

...wordt opgezet zodat waardeontwikkeling binnen de Sixhaven kan blijven plaatsvinden.

Zelf meebouwen

Afdracht grondhuur

Nieuwkomers...

...kunnen na vijf jaar vertegenwoordiger in het Verbond worden en mee beslissen.

RUIMTELIJKE SPELREGELS

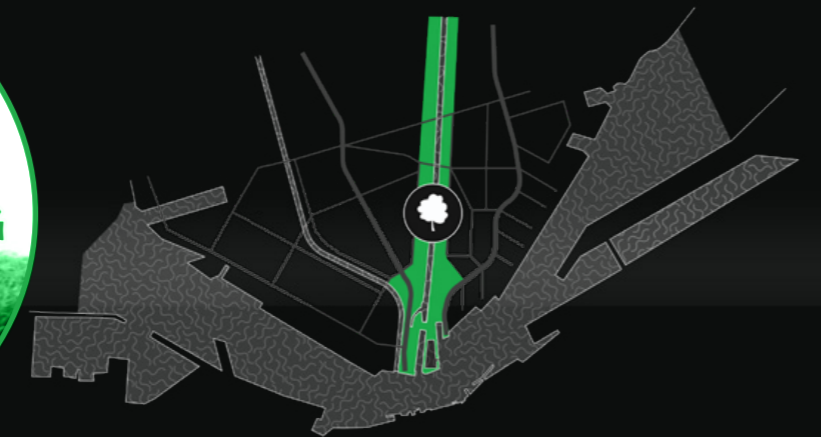
HISTORISCHE TIJDLAGEN...

... EN RUIMTELIJKE, FUNCTIONELE EN SOCIALE UITDAGINGEN ...

Het IJ als levensbron voor mens én natuur

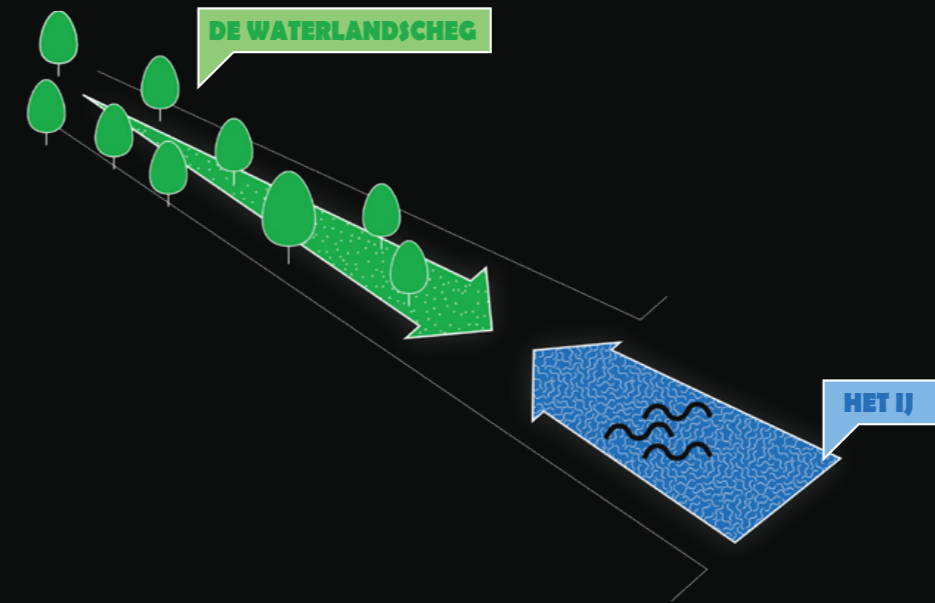
De Sixhaven heeft een sterke relatie met het IJ. Door zandafzetting op deze plek is de landtong van de Sixhaven ontstaan. Het natuurlijke IJ werd getemd door de mens ten behoeve van scheepvaart. Kan het IJ naast ook weer een levensbron van natuur worden?

Groene programmering om barrière werking op te heffen

In het Amsterdams Uitbreiding Plan (AUP) werd een groene scheg tussen de tuinvijken gemaakt. Nu fungeert deze zone als barrière tussen wijken. Kunnen natuurlijke kwaliteiten toenemen en de barrière worden opgeheven door nieuwe groene programma's?

... WORDEN DOORVERTAALD IN RUIMTELIJKE SPELREGELS VOOR EEN RECHTVAARDIGE SIXHAVEN

IN DE SIXHAVEN KOMEN WATERLANDSCHEG EN IJ SAMEN. DEZE SAMENKOMST VAN LANDSCHAPPEN VORMT DE BASIS VAN ELKE NIEUWE ONTWIKKELING. OP DEZE MANIER KUNNEN NATUURLIJKE KWALITEITEN VERDER ONTWIKKELEN.

OVERHOEKS

Gem. woningwaarde: 600.000 euro
Gem. jaarinkomen: 50.000 euro

Leefbarometer

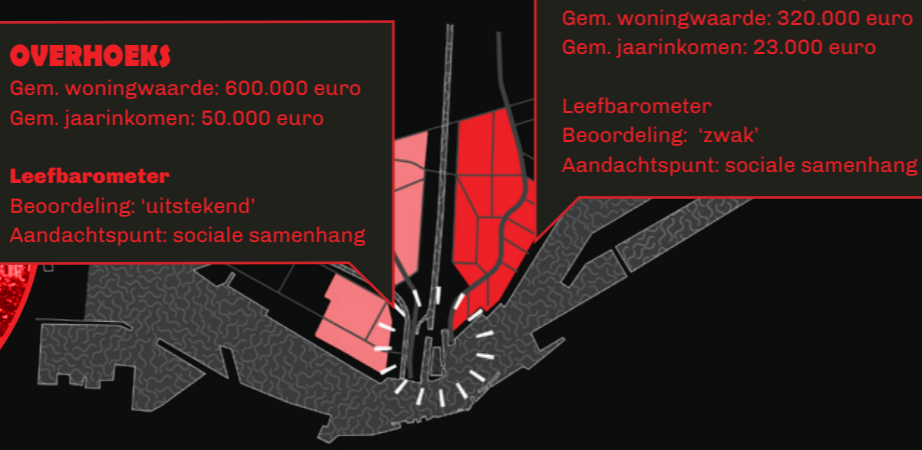
Beoordeling: 'uitstekend'
Aandachtspunt: sociale samenhang

VOGELBUURT EN IJPLEIN

Gem. woningwaarde: 320.000 euro
Gem. jaarinkomen: 23.000 euro

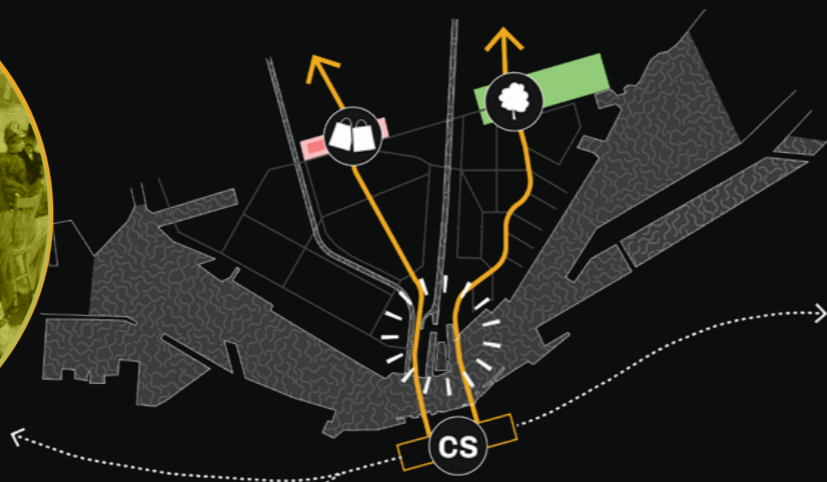
Leefbarometer

Beoordeling: 'zwak'
Aandachtspunt: sociale samenhang

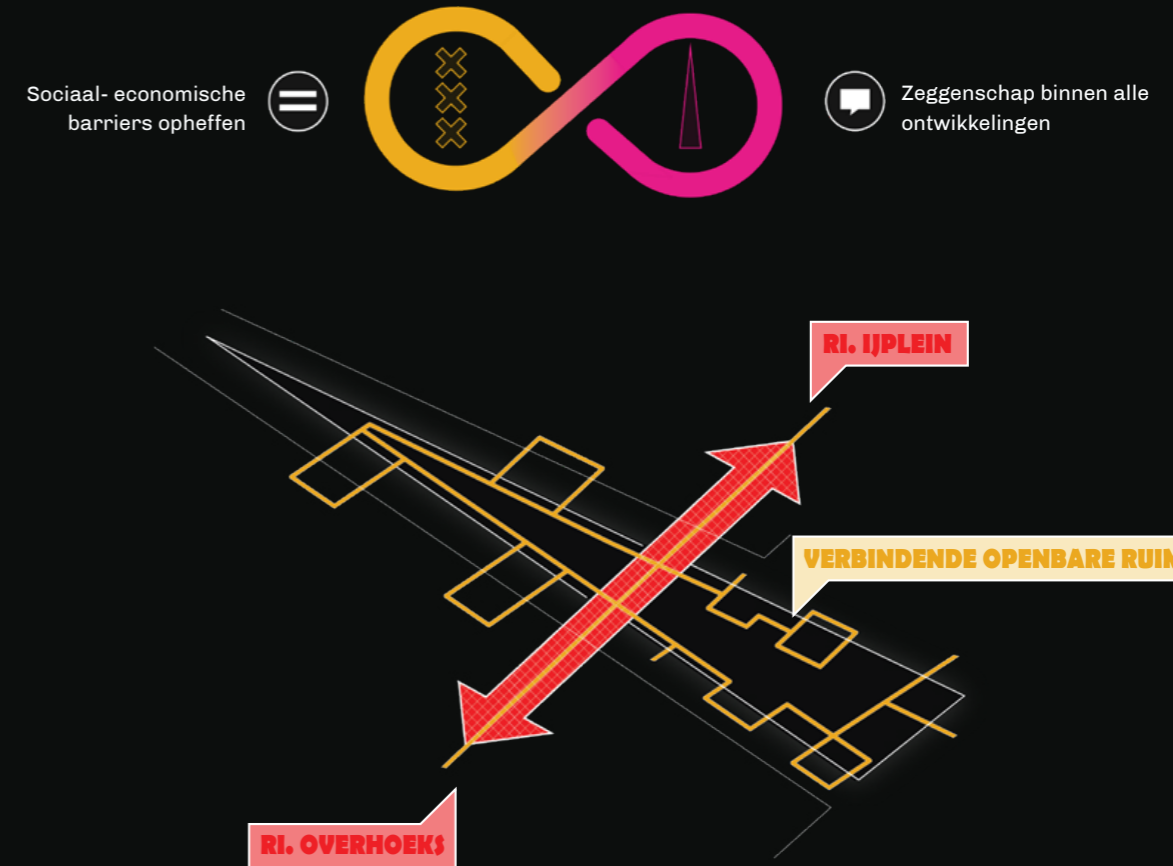
Een plek voor buurten met grote sociale tegenstellingen

De Sixhaven ligt tussen wijken met grote sociale tegenstellingen, inkomensverschillen en mensen met verschillende achtergronden. Kan de Sixhaven zich doorontwikkelen als plek waar IJpleiners, Overhoekers en Sixhaveners elkaar ontmoeten?

Opnieuw de verbinding tussen stad en land

Ooit was deze plek een uitspanning en poort van Amsterdam via het kanaal. Kan de potentie van deze bereikbare plek als verbinding en verblijfsplek tussen station en landschap weer worden benut?

BARRIERES WORDEN GESLECHT. EEN OPENBARE RUIMTE DIE STAP VOOR STAP WORDT GEREALISEERD VERBIND MENSEN EN BUURTEN EN STAD EN LAND. HET VERBOND BEPAALD DE SNELHEID VAN AANLEG EN INVULLING VAN HET OPENBARE RUIMTE.

HISTORISCHE TIJDLAGEN...

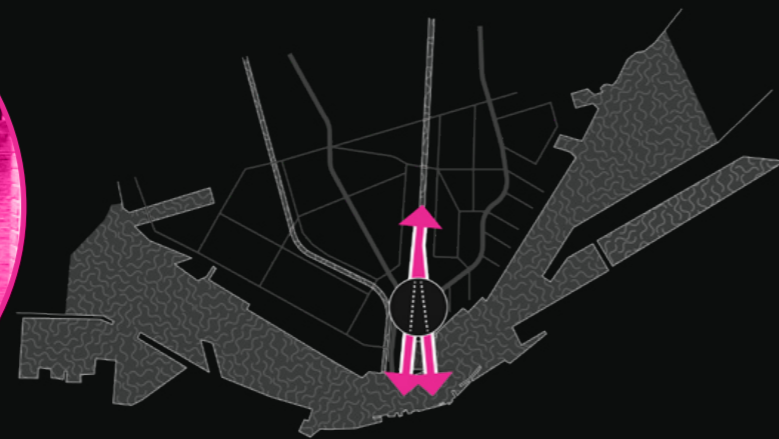
... EN RUIMTELIJKE, FUNCTIONELE EN SOCIALE UITDAGINGEN ...

... WORDEN DOORVERTAALD IN RUIMTELIJKE SPELREGELS VOOR EEN RECHTVAARDIGE SIXHAVEN

Voortbouwen op een collectie van functies en gebruikers

Sixhaven is door spontane ontwikkelingen een plek geworden met diverse functies en gebruikers. Kunnen bestaande functies en gebruikers binnen de Sixhaven doorontwikkelen en nieuwe een plek krijgen zodat deze plek nog gelaagder wordt?

Een nieuwe betekenis voor de waardevolle lange lijnen

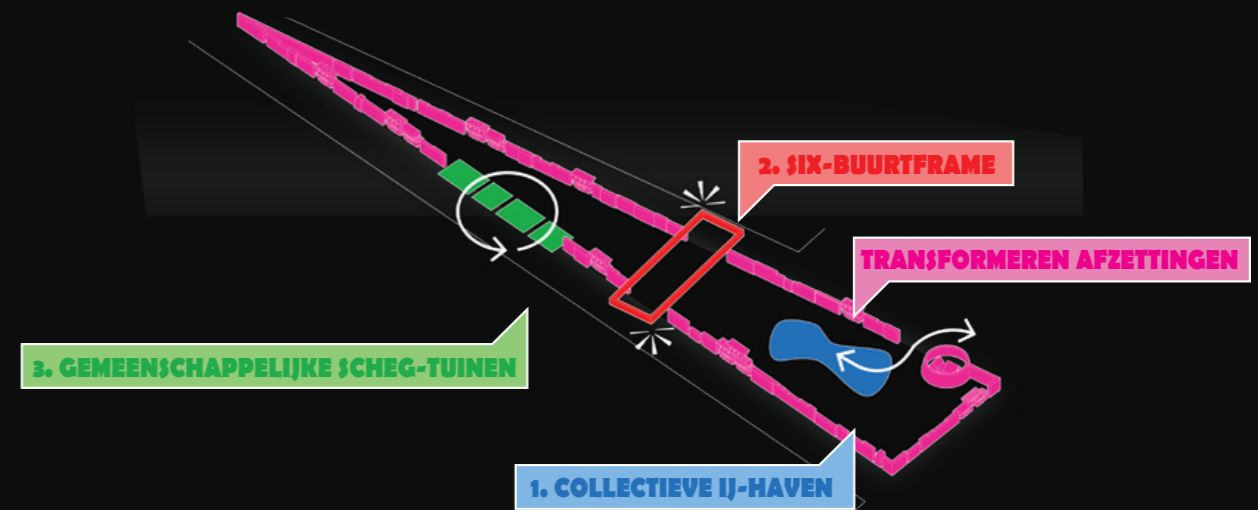
Het kanaal is cultuurhistorisch waardevol. De Sixhaven heeft er zijn vorm en lange lijnen aan te danken. De Sixhaveneren hebben tijdens de kaap afzettingen langs deze lijnen geplaatst. Kunnen de lijnen een nieuwe betekenis krijgen als de afzettingen verdwijnen?

Een openbare plek voor iedereen

Initiatieven kunnen ontploien

DE EERSTE IS HET TRANSFORMEREN VAN AFZETTINGEN EN DE DRIE GEMEENSCHAPPEN PERSPECTIEF TE BIEDEN. ZO OPENT DE SIXHAVEN ZICH VOOR DE STAD EN WORDT NIEUWE BETEKENIS AAN DE KARAKTERISTIEKEN VAN DE PLEK GEGEVEN.

4

HANDLEIDING VOOR DE DRIE GEMEENSCHAPPEN

1

DE COLLECTIEVE IJ-HAVEN

Kan het heropenen van de haven leiden tot een natuurlijkere plek met nieuwe initiatieven? Door middel van een ingreep in de openbare ruimte worden barrières letterlijk en figuurlijk geslecht. Stap voor stap ontstaat een diverse haven voor iedereen door iedereen, zowel overdag als 's avonds. Waar nodig vult de gebiedsregisseur de ruimtelijke spelregels aan zodat recreatie en natuur, bestaande en nieuwe gebruikers, passanten en permanenten en mens en dier binnen een collectieve haven kunnen samenkomen en -leven.

DE COLLECTIEVE IJ-HAVEN

TOOLBOX

Taken regieteam

- Aanvullen en aanscherpen
- Modereren en voorzitten
- Toetsen

Ruimtelijke ingrepen

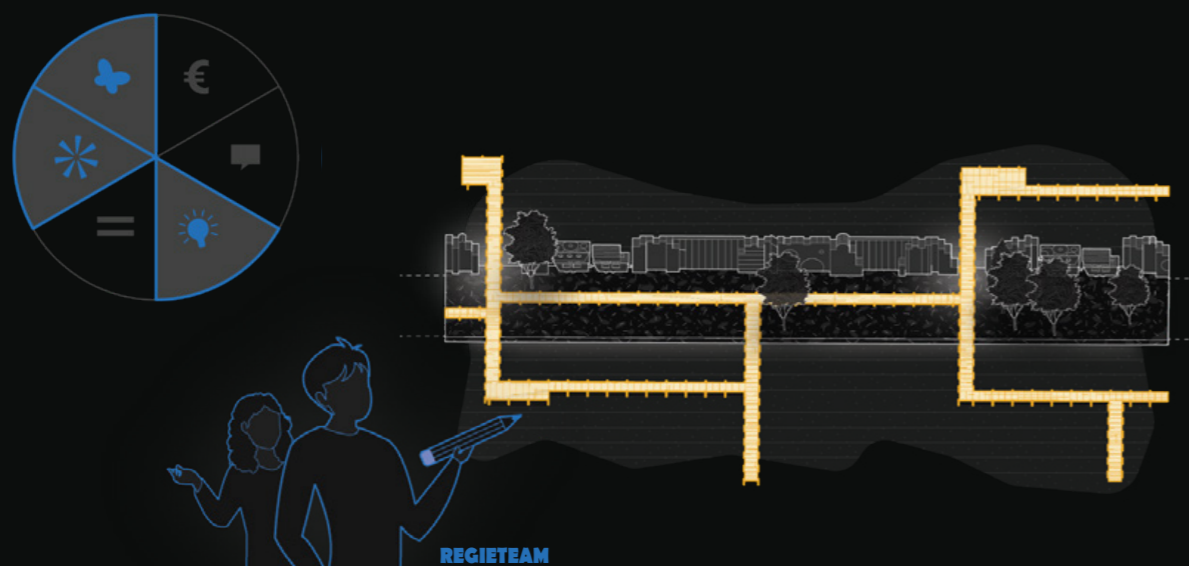
- Openbare ruimte aanleggen
- Initiatieven ondersteunen
- Gebouw maken

OPEN VOOR IEDEREEN

Hoe kunnen we de haven zo snel mogelijk weer openen voor iedereen en werken aan gemeenschappelijke doelen?

GEZAMENLIJK PROJECT

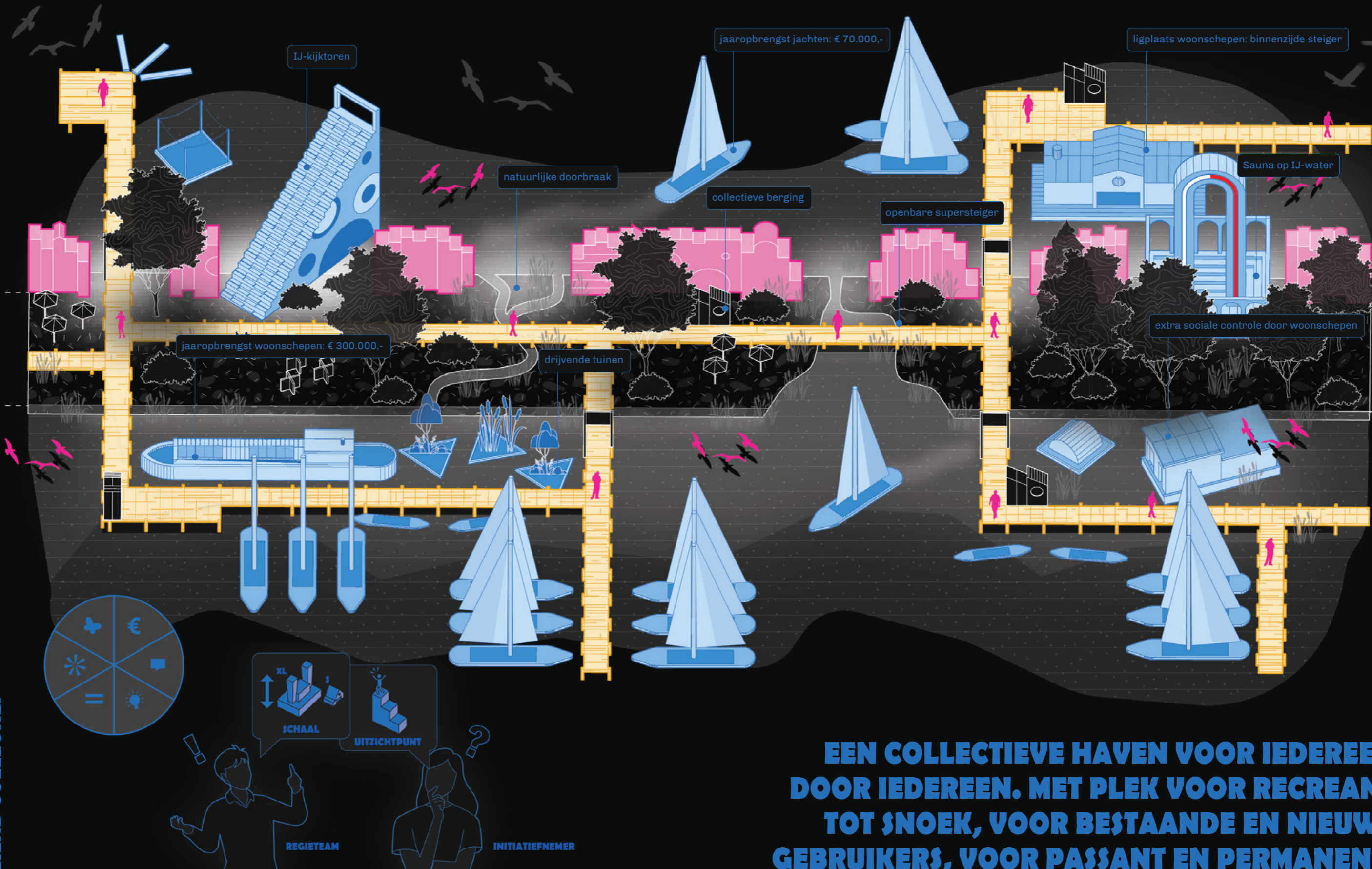

Wat als we de haven verbreden? Het regieteam ontwerpt een collectieve steiger waar passanten, bestaande bewoners kunnen aanleggen en natuurlijke en recreatieve functies ontstaan.

Op korte termijn leggen bestaande gebruikers en passanten bij de nieuwe steiger aan. In overeenstemming met het Sixhaven Verbond maken zij eigen plekjes in de haven. Bijvoorbeeld een klein strandje dat gedeeld wordt door passanten, bootbewoners, duikers of als verstopplek voor snoeken.

**EEN COLLECTIEVE HAVEN VOOR IEDEREEN
DOOR IEDEREEN. MET PLEK VOOR RECREANT
TOT SNOEK, VOOR BESTAANDE EN NIEUWE
GEBRUIKERS, VOOR PASSANT EN PERMANENT,
VOOR MENS EN DIER.**

Nieuwe initiatiefnemers bouwen mee aan de collectieve haven. Het regieteam begeleidt namens het Sixhaven-Verbond en komt met aanvullende spelregels over schaal en hoogte passend bij de omgeving. Daarnaast helpt het Verbond met financiering van nieuwe initiatieven uit de collectieve opbrengsten.

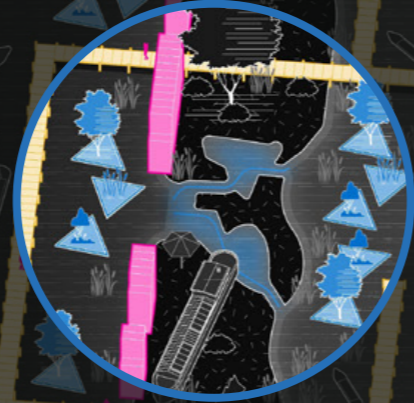

IJ-KIJKTOREN

De IJ-kijktoren biedt uitzicht over het IJ en de Waterlandscheg een plek waar lokale Sixhaveners, omwonenden en bezoekers kunnen uitwaaien.

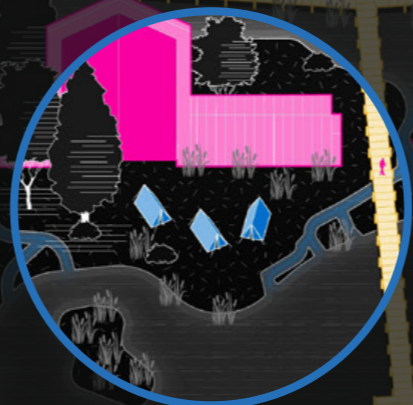
NATUURLIJKE DOORBRAAK

Stadsecologen en Sixhaveners slaan de handen ineen om natuurlijke kwaliteit van de Sixhaven te verbeteren. Kleine doorbraken zorgen voor verbeterde waterkwaliteit en onderwater leven. De Sixhaveners leggen drijvende tuinen op basis van subsidies van gemeente Amsterdam aan.

SAUNA OP IJ-WATER

De jachthaven en afdeling warmtetransitie van de gemeente besluiten om een experiment rondom IJ warmte op te zetten. Er wordt een sauna op IJ water gerealiseerd. Zo verbreed de haven haar functies en kan tegelijkertijd geëxperimenteerd worden met warmte uit oppervlakte water.

IJ-CAMPING

Een klein strandje kan uitgroeien tot een informele stadscamping op de kop aan het IJ. Op deze manier neemt de sociale controle op de verste uithoeken van de Sixhaven toe en kunnen naast dure AIRBNB overnachtingen ook kampeers in de Sixhaven overnachten.

2

DE COLLECTIEVE SCHEGTUINEN

Kunnen bestaande initiatieven op een vitale manier doorontwikkelen en de plek tegelijkertijd opener en natuurlijker worden? Het regieteam brengt groene initiatiefnemers in meerdere sessies bij elkaar om plannen voor de toekomst te maken. Dit gezamenlijke project laat zien dat het ondersteunen van lokale initiatiefnemers tot een diversiteit van bloeiende biodiverse experiment-tuinen kan leiden. Door met elkaar afspraken over toegankelijkheid vast te leggen kan iedereen deze collectieve Schegtuinen in de Sixhaven ontdekken.

DE COLLECTIEVE SCHEGTUINEN

TOOLBOX

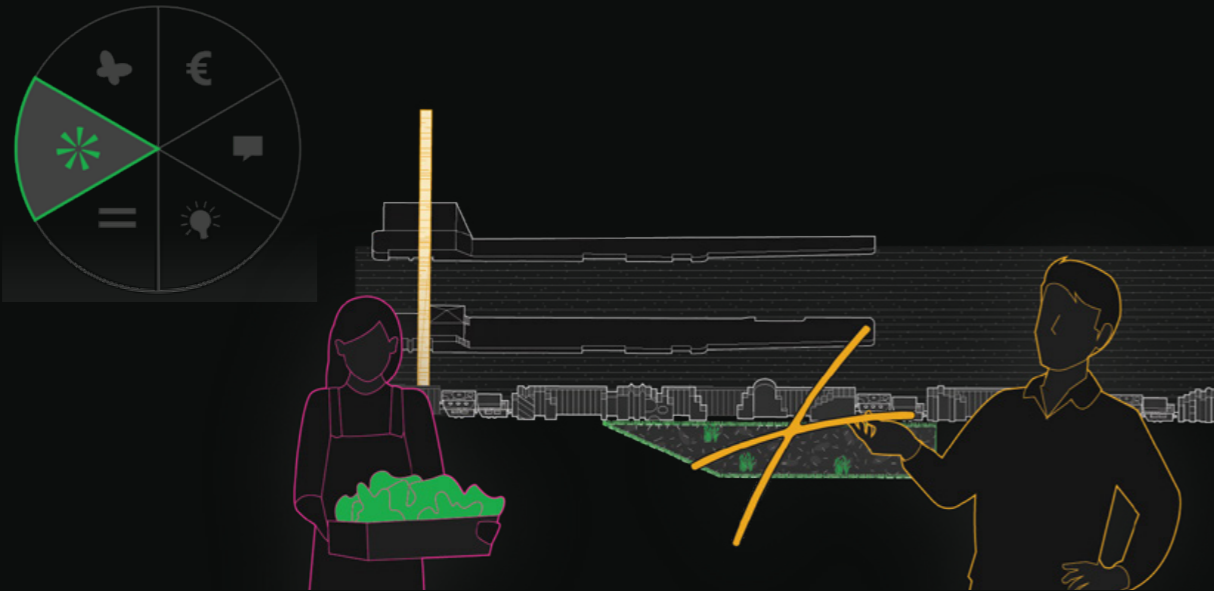
Proces

- Aanvullen en aanscherpen
- Modereren en voorzitten
- Toetsen

Ruimtelijk

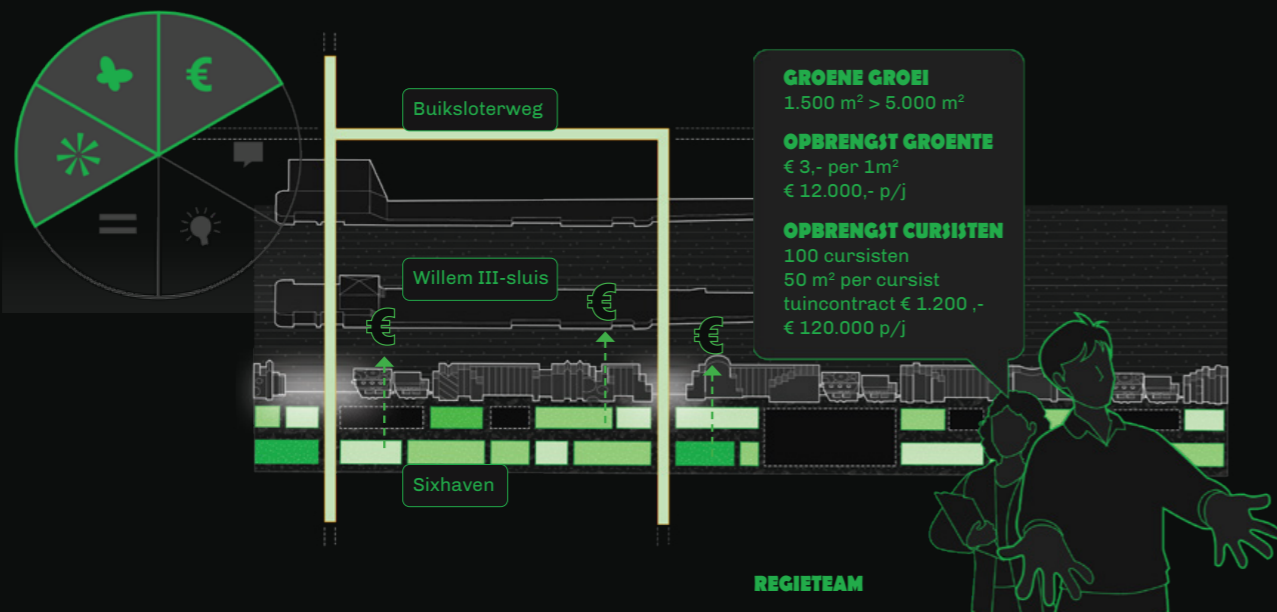
- Openbare ruimte aanleggen
- Initiatieven ondersteunen
- Gebouw maken

OPEN VOOR IEDEREEN

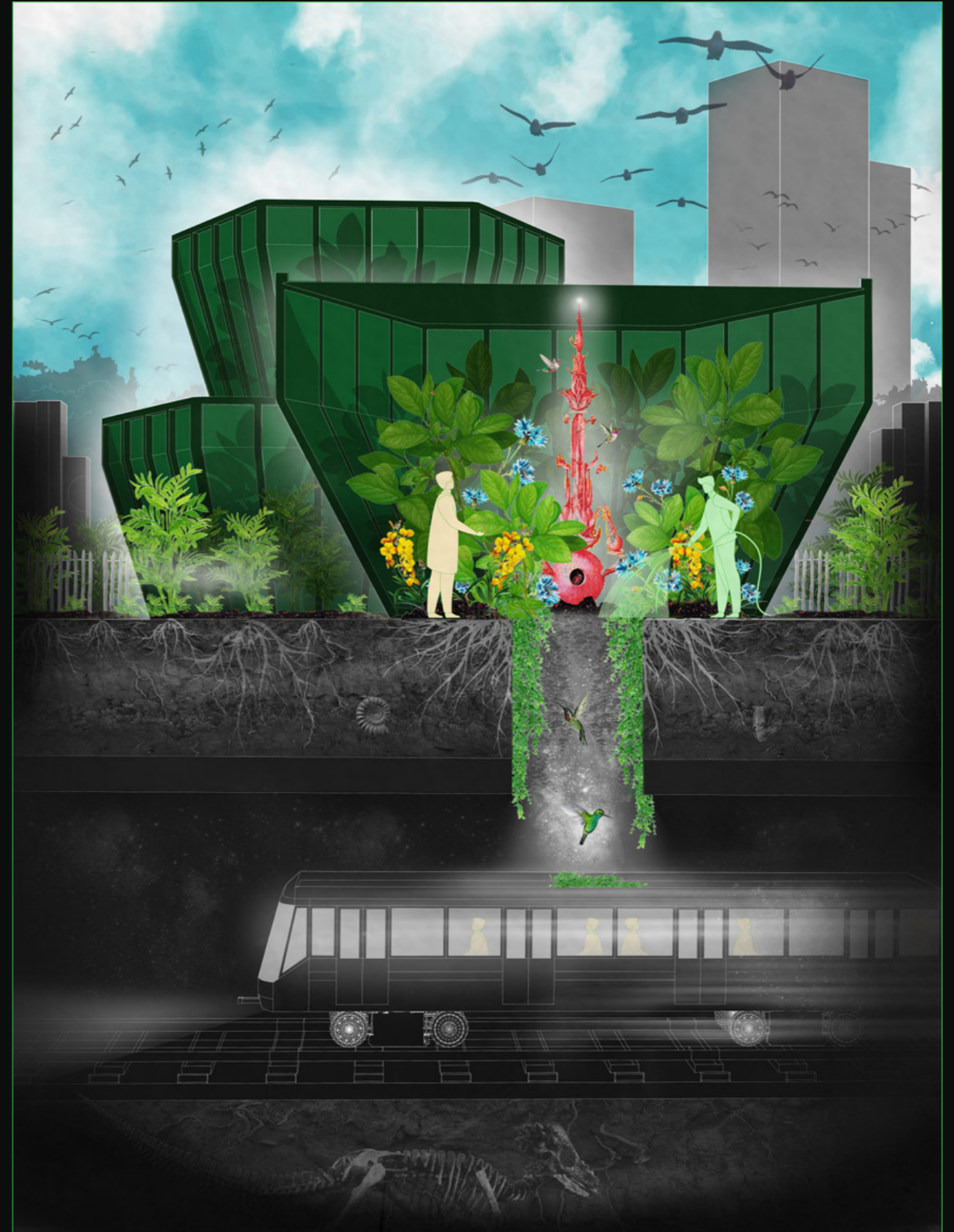

De Sixhaven heeft een kleine voedseltuin die de opgehoogte zandgrond van het Noord/Zuidlijn traject nuttig gebruikt. Echter de grond is geprivatiseerd.

GEZAMENLIJK PROJECT

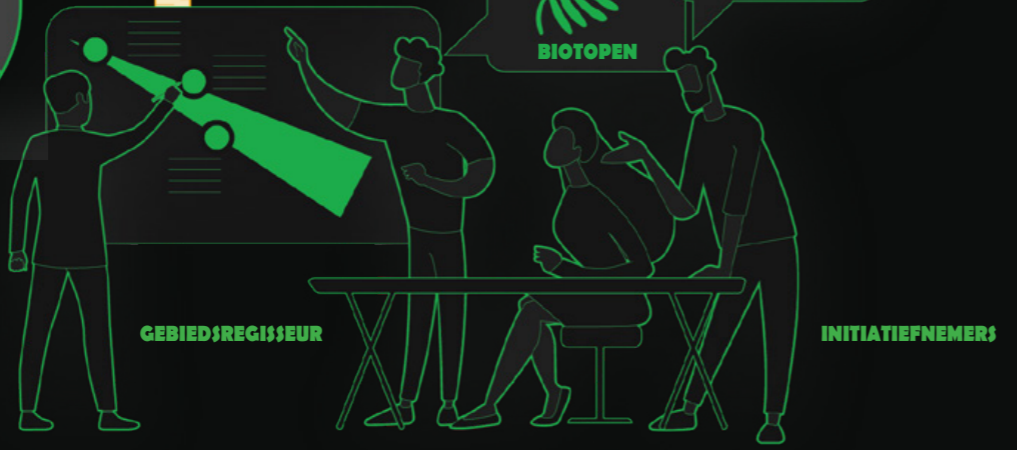
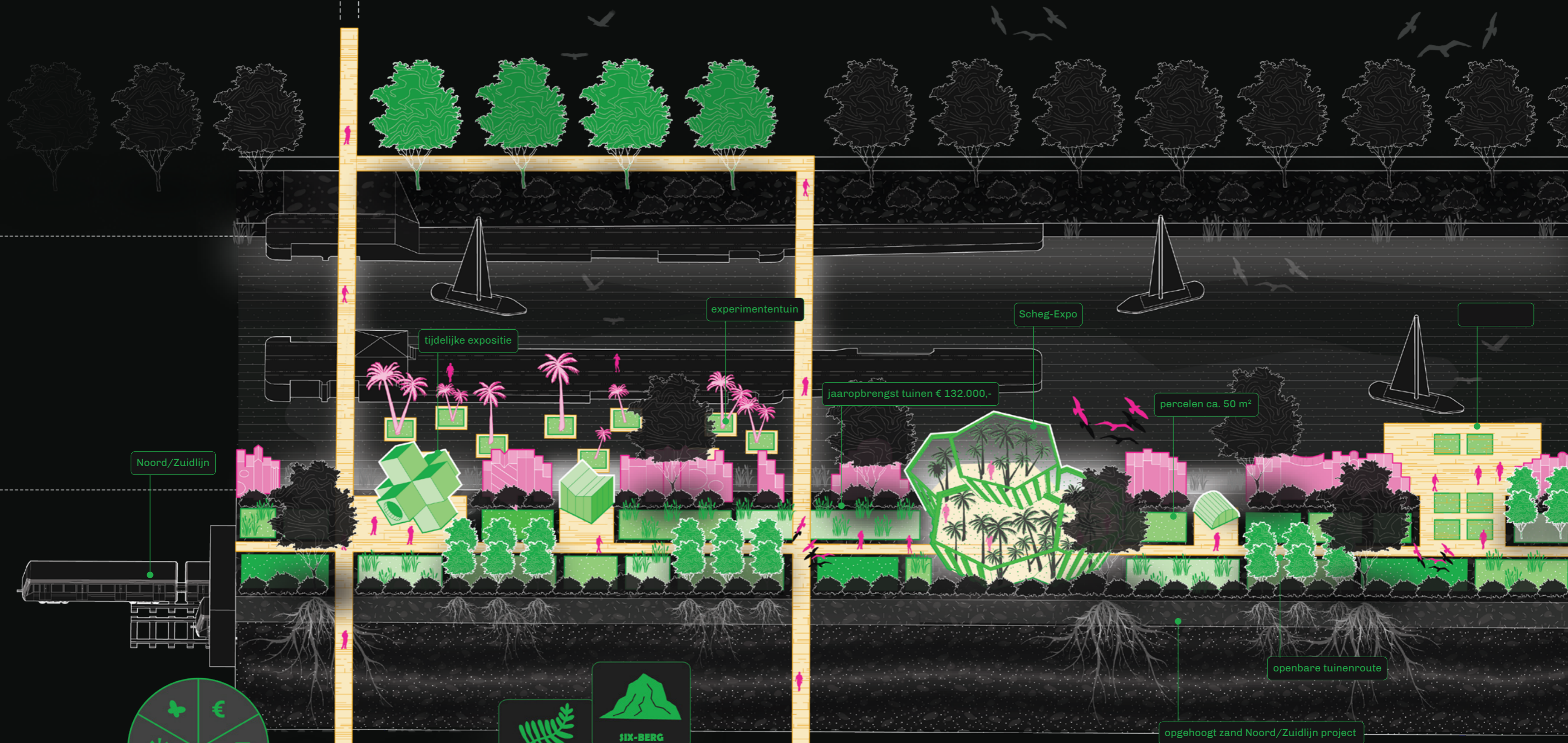

Het regieteam ondersteund het Verbond met een inrichting- en ondernemingsplan. De Sixhaven en tuinen worden weer toegankelijk door ingrepen in de openbare ruimte.

Na de aanleg van de nieuwe tuinen komen er steeds meer mensen uit de buurt in de Schegtuinen werken. Als aanvulling op de tuinen in de buitenlucht wordt een nieuwe Six-expo gebouwd waar groene ondernemers samen werken rondom botanische experimenten.

**EEN BLOEIEND EXPERIMENT LANGS HET KANAAL
ALS STARTSEIN VOOR MEER TUINEXPERIMENTEN
IN DE SIXHAVEN. DENK MEE, ONTWERP MEE EN
ONTDEK DE NIEUWE TUINERXPERIMENTEN OP
DE VOLGENDE PAGINA.**

De doorontwikkelde Scheg-tuin is een doorslaand succes. Het regieteam organiseert een workshopreeks om nieuwe tuinen te maken met actieve initiatiefnumers die aangehaakt zijn bij de eerste tuin.

SCHEG-EXPO

De Scheg expo één van de eerst projecten voorziet op termijn ook in informatie voor voorbijgangers over alle andere tuinen en het Sixhaven-Verbond.

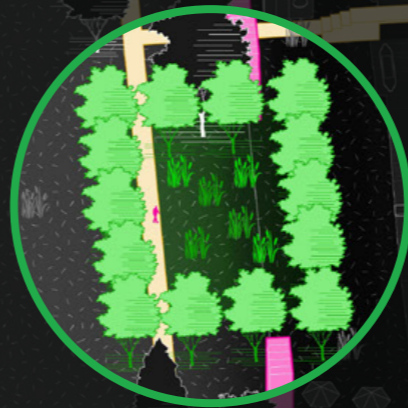
5 JAAR VERBOND BOOM

In het kader van het vijf jarig jubileum besluit het Sixhaven-Verbond tot het slechten van een stuk muur om een gedenkbom te plaatsen.

SIX-BERGEN

Op verzoek van het Sixhaven-Verbond wordt natuurmonumenten aangehaakt voor een project rondom stadsnatuur. Dit deel van de Sixhaven wordt afgegraven voor plas-dransnatuur zodat de slechte afwatering ter plekke kan verbeteren en aantrekkelijk recreatief stuk stadsnatuur kan ontstaan. Met de grond ontstaan bergen op de plek van de afzettingen.

SIX-BIOTOPEN TUIN

Een aantal jaar geleden werden beschermde plantensoorten in de Sixhaven ontdekt. Een betrokken stadsecoloog zet een experiment met een aantal bewoners op om een tuin aan te leggen waar de successie van beschermde soorten kan plaatsvinden en unieke soorten wild kunnen groeien.

3

HET COLLECTIEVE SIXFRAME

Kunnen sociaal-economische barrières tussen buurten en mensen opgeheft worden en Sixhaveners tegelijkertijd meer zeggenschap in ontwikkelingen krijgen? Een nieuw collectief gebouw kan uitgroeien tot een gezamenlijk project van de Sixhaven en de buurt. Het regieteam medieert en de afspraken van het Verbond. Zo kan dit een ontmoetingsplek worden voor IJpleiners, Overhoekers en Sixhaveners. Een plek waar de tuinen hun afzet vinden op een markt en boten uit de collectieve haven worden onderhouden.

HET COLLECTIEVE SIXFRAME

TOOLBOX

Proces

Aanvullen en aanscherpen

Modereren en voorzitten

Toetsen

Ruimtelijk

Openbare ruimte aanleggen

Initiatieven ondersteunen

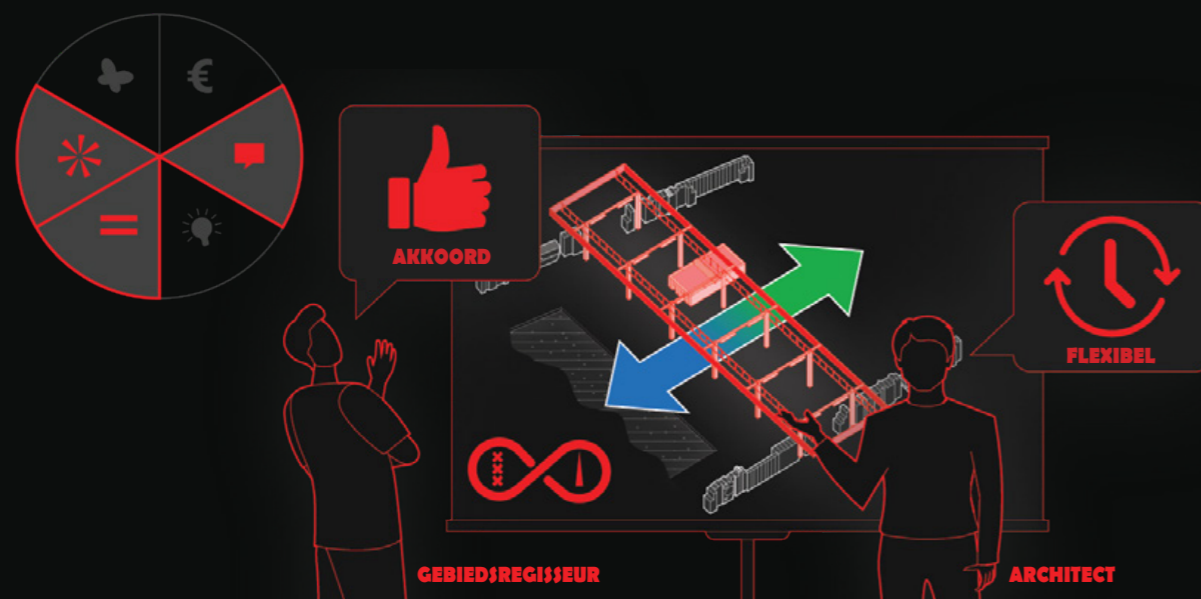
Gebouw maken

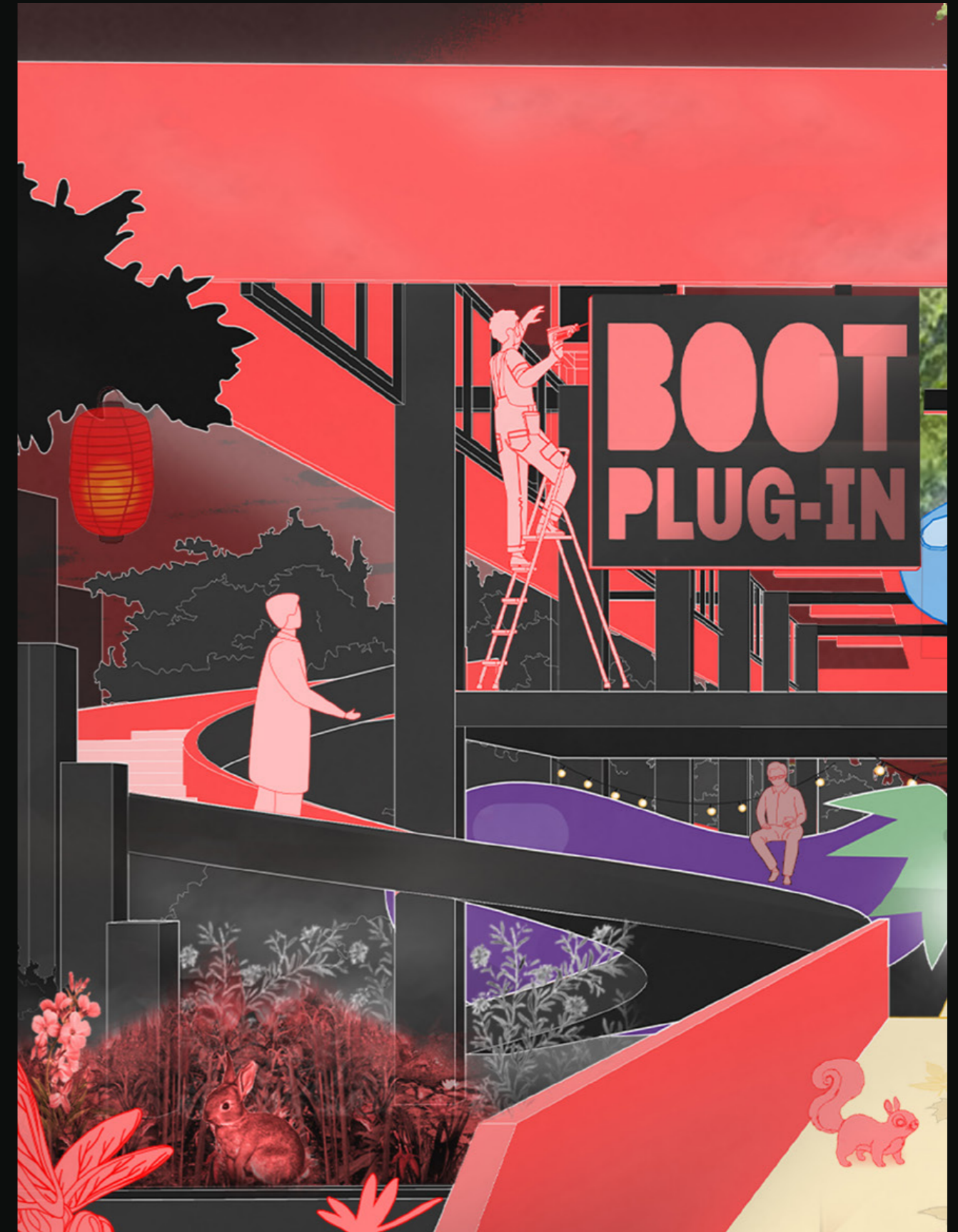
Er is vraag naar nieuwe functies vanuit de Sixhaven. De gemeente Amsterdam ziet dat de verschillende deelprojecten en buurten beter met elkaar kunnen worden verbonden.

OPEN VOOR IEDEREEN

GEZAMENLIJK PROJECT

Een collectief gebouw dat drie delen van de Sixhaven kan verbinden is een eerste stap. Het regieteam toetst de architect die het Sixhaven Verbond heeft aangesteld.

De Sixhaveners kunnen het frame zelf naar eigen inzicht invullen. De toeëigening van het frame kan beginnen!

**EEN COLLECTIEF GEBOUW
GROEIT UIT TOT EEN KLOPPEND
HART. EEN PLEK TUSSEN WATER,
LANDSCHAP EN BUURTEN.
EEN PLEK WAAR IJPLEINERS,
OVERHOEKERS EN
SIXHAVENERS ELKAAR
ONMOETEN.**

verbinden met Overhoeks

integratie bestaande werkplaats

Overdekte Six-markt

Landschap en haven lopen door in frame

terras aan de haven

flexibel indelen en aanpassen

verbinden met IJplein

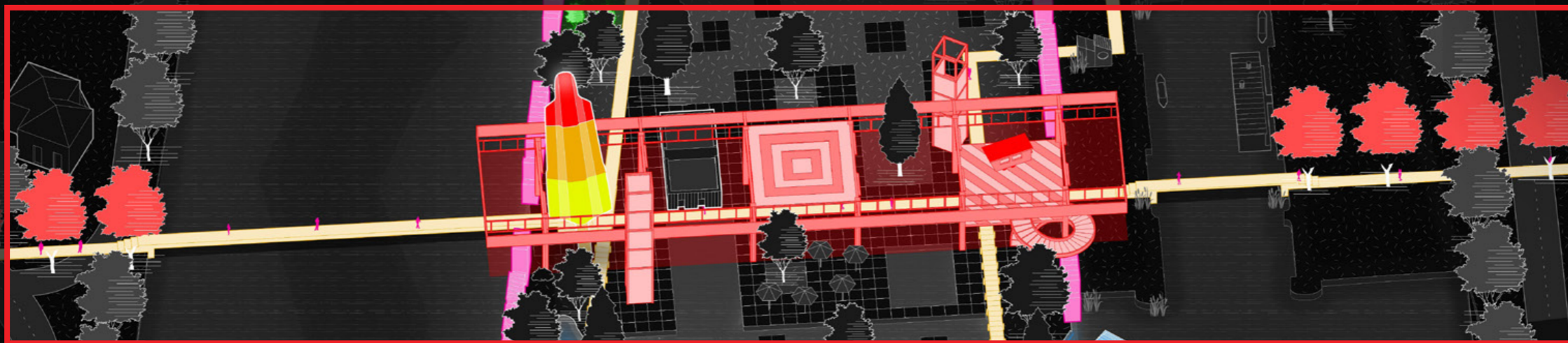

INITIATIEFNER

REGIETEAM

Op termijn wordt de verbinding met omliggende buurten verbeterd. Ook nieuwe initiatiefnemers ontdekken de plek. De gebiedsregisseur zal moeten medieren als het Sixhaven Verbond voor moeilijke keuzes staat (beide partijen hebben namelijk Veto). Tegelijkertijd heeft het regieteam de rol om de ruimtelijke spelregels te toetsen.

HET COLLECTIEVE SIXFRAME

Het Sixframe kan uitgroeien tot een gezamenlijk project van de Sixhaven en omliggende buurten.

STAP VOOR STAP KUNNEN GEMEENSCHAPPEN DOORGROEIEN OP DE PLEK. EEN PLEK WAAR TEGENSTELLINGEN, GEBRUIKERS EN TIJDLAGEN SAMENKOMEN EN ELKAAR DOOR PRODUCTIEVE SAMENWERKING VERSTERKEN. EEN PLEK DIE TEGELIJKERTIJD SUPER VERBONDEN WORDT ALS AUTONOMOOS IS. EEN PLEK WAAR LANDSCHAPPEN, BUURTEN EN MENSEN ELKAAR ONTMOETEN. IN EEN SIXHAVEN DIE VOOR EEUWIG GROEN BLIJFT!

5

**IN HET OOG VAN
DE ORKAAN**

EEN CONFLICT ALS KEERPUNT OM TOT RUIMTELIJKE SAMENWERKING TE KOMEN. DIT ONDERZOEK BIEDT VOER VOOR DISCUSSIE OVER DE TOEKOMST EN DE ROL VAN HET ONTWERP OP ALLE ANDERE STRATEGISCHE LOCATIES IN DE STAD.

Het doel van dit onderzoek was om te laten zien hoe een conflict tussen de stad en lokale belanghebbenden een keerpunt kan zijn om tot een ruimtelijke samenwerking te komen en hoe ontwerp hier aan kan bijdragen. De Amsterdamse Sixhaven fungeerde in dit onderzoek als testcase. Uit het onderzoek zijn de volgende conclusies te trekken:

1. Nieuwe inzichten voor de Sixhaven

Het opzetten van deze testcase kan leiden tot vernieuwende inzichten in de Sixhaven zowel over het te volgen proces als ruimtelijke keuzes die daarbij horen.

2. Testcase als voorbeeld voor andere locaties

Belangrijker dan dat biedt deze testcase voer voor discussie onder ontwerpers en beleidmakers om op een rechtvaardige manier aan de toekomst van alle andere strategische locaties te werken.

3. Een conflict is een geschikt keerpunt

Een interessant inzicht uit dit onderzoek is dat juist de situatie van een conflict uiterst geschikt is als keerpunt in een gebiedsontwikkeling: de belangen zijn helder en het speelveld is overzichtelijk en verenigd.

4. Rol voor een onafhankelijk regieteam

De testcase in de Sixhaven toont ook aan dat er behoefte is aan een onafhankelijk gebiedsregisseur en regieteam dat zonder vooroordelen ruimtelijke processen kan begeleiden. Ook de stedenbouwkundige kan hier een belangrijke bijdrage leveren. Het onderzoek laat zien welk instrumentarium het regieteam heeft in het geval van de Sixhaven om samen met de stad en lokale gebruikers te werken aan een rechtvaardige gebiedsontwikkeling.

Interessant om te onderzoeken is of een dergelijk persoon of regieteam ook op andere strategische locaties of op stadsniveau (stadsbouwmeester) de ruimtelijke, sociale en economische belangen kan bewaken en als verbinder tussen partijen kan fungeren.

Reflectie

Het afstudeerproces was een leerzame periode waarin ik mijzelf meerdere malen ben tegengekomen. Tijdens het proces ben ik een aantal keer van koers veranderd. Het proces heeft mij meer inzichten gegeven over mijn positie als stedenbouwkundige.

Ik ben iemand die vanuit een inhoudelijke en maatschappelijk overtuiging aan een project begint, een lijn uitzet en deze vast houdt tot het einde van het project. Dit heb ik in vrijwel elk project gedaan, zowel op werk als in mijn studie. Mijn kwaliteiten zijn een analytische en kritische houding, volhardendheid, strategische inslag en een grote verbeeldingskracht. Daarnaast bloei ik op in een omgeving waarin ik het vertrouwen krijg.

Ik vind dat ik in het eerste deel van het afstuderen onvoldoende positie heb ingenomen. Ik had duidelijker moeten zijn over mijn doel, grenzen, kwaliteiten en de koers die ik wilde bewandelen. Omdat ik hier onduidelijk over was ontstond er onbegrip tussen mij en de commissie.

Ik ben er trots op dat ik het project de afgelopen maanden naar mij toe heb kunnen trekken. Het project is enerzijds een kritische en beschouwende reflectie op de huidige economisch gedreven stadsvernieuwing. Hierin laat ik vooral mijn kritische houding en analyserende blik op de situatie zien. Anderzijds zie ik ook een andere rol weggelegd. Dat is die van stedenbouwkundige binnen een regieteam. Ik ben iemand die in staat is op strategische wijze de relatie tussen proces en ontwerp te leggen, nauw kan samenwerken met procesbegeleiders en met verbeeldingskracht een thema op de agenda kan zetten om van daaruit partijen enthousiast te maken.

Terugkijkend op het afstudeerproces is daarom de grootste les dat ik vooral moet vasthouden aan mijn eigen kwaliteiten en overtuiging.

SAMENVATTING

Amsterdam verkeert in zwaar weer. De komende jaren zullen havens, maakindustrie, sociale woningbouw en waardevol groen op veel plekken moeten wijken voor exclusieve stadsprojecten. De projecten die nu gemaakt worden laten een glimp van de toekomst van Amsterdam zien. Een toekomst waarin grond- en vastgoedspeculatie uitmond in high-end gesloten gemeenschappen met openbare ruimtes die allemaal op elkaar lijken.

Achter deze vernieuwing schuilt een wereld van grote en kleine drama's waarin lokale- en stadsbelangen op gespannen voet leven. Het onvermogen om tot gezamenlijke oplossingen te komen uit zich in conflictsituaties, verdringing en een gebrek aan alternatieven dat daar mee om kan gaan.

Wat als we anders naar conflictsituaties gaan kijken? Deze niet als probleem zien, maar als keerpunt om de stad op rechtvaardige manier te veranderen.

Dit onderzoek laat zien dat een conflict een kans kan zijn om samen stad te maken in plaats van verdeeldheid te creëren. De groene Amsterdamse Sixhaven, een gebied onder hoogspanning, kan als exemplarische testcase dienen om te laten zien dat dit kan.

Conflict Sixhaven

Tal van ontwerpers, ontwikkelaars en de Amsterdamse politiek hebben zich de afgelopen jaren op dit dossier stuk gebeten. In de plannen die tot dusver zijn gemaakt bleek onvoldoende aandacht voor de noden en wensen van de plek en haar gebruikers. De strijdlust onder de Sixhaveners is groot, de stad is nog steeds overtuigd van haar werkwijze en het wantrouwen tussen beide is enorm. Het is aannemelijk dat deze situatie een kookpunt zal bereiken.

De kaap van de Sixhaven

Overtuigd van haar eigen werkwijze hervat de stad de planontwikkeling in de Sixhaven. De Sixhaveners schieten in actie. Zij slaan de handen ineen en gaan over tot de kaap van de plek. Door het gebied af te zetten stellen zij hun toekomst veilig.

Ruimtelijk samenwerkingsperspectief

Dit is hét moment om een andere weg in te slaan. Kan de kaap van de Sixhaven het keerpunt worden zodat beide partijen gezamenlijk vooruit kunnen? En wie zorgt daarvoor?

De gemeente Amsterdam stelt een onafhankelijke gebiedsregisseur aan om de balans tussen de partijen te herstellen en de waarden van de plek te beschermen en ontwikkelen. De regisseur maakt een samenwerkingsperspectief met de Sixhaveners en Gemeente Amsterdam. De afspraken worden vastgelegd in het 'Sixhaven Verbond' een duurzame samenwerking voor de lange termijn.

Aan de hand van ruimtelijke spelregels kan het Verbond de plek heropenen, de bestaande gemeenschap ruimte krijgen en stadsambities verzilverd worden. Op deze manier kunnen tegenstellingen, gebruikers en tijdlagen van de plek elkaar productief versterken. Een plek die tegelijkertijd superverbonden wordt als autonoom is. Een plek waar landschappen, buurten en mensen elkaar ontmoeten en inspireren. In een Sixhaven die voor eeuwig groen blijft!

De ontwerper in het oog van de orkaan

Dit ruimtelijk samenwerkingsperspectief laat zien dat het anders moet en kan in Amsterdam. En dat ontwerpmatig denken en handelen hier een cruciale rol binnen kan spelen. Om de storm in de stad te lijf te gaan, zodat de balans tussen lokale- en stadsagenda's kan terugkeren. In de Sixhaven én in Amsterdam.

IN HET OOG VAN DE ORKAAN

Wat als we anders naar conflictsituaties in de stad gaan kijken en ze niet als het probleem zien maar als kans voor gezamenlijke vooruitgang?

Dit onderzoek in de Amsterdamse Sixhaven neemt je mee in een conflict en laat zien dat dit ook het keerpunt kan worden om samen stad te maken. Het toont dat het ontwerpmatig denken en handelen er toe doet. Om de storm in de stad te lijf te gaan. Zodat de balans kan terugkeren. In de Sixhaven én in Amsterdam

AFSTUDEERWERK

Februari 2023

THIJF DE BOER

Student master Stedenbouw
Rotterdamse Academie van Bouwkunst

